

Lasten ja vanhempien osallisuus päiväkodin kontekstissa

Kokemuksia ja kehittämishaasteita

Hanna Karhila

Opinnäytetyö
Toukokuu 2016
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi AMK
Perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen

Tekijä Karhila, Hanna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, ylempi AMK	Päivämäärä 09.05.2016
	Sivumäärä 88	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Lasten ja vanhempien osallisuus päiväkodin kontekstissa Kokemuksia ja kehittämishaasteita		
Tutkinto-ohjelma Sosiaaliala YAMK, Perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen		
Työn ohjaajat Hintikka Timo, Moilanen Johanna		
Toimeksiantaja Päivähoito-organisaatio X		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyötutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia päiväkodin kontekstissa. Tavoitteena oli saattaa tutkimustietoa varhaiskasvatuksen työntekijöille ja kuulla myös heitä aiheeseen liittyen. Opinnäytetyötutkimuksen avulla pyrittiin etsimään erilaisia näkökulmia ja työskentelytapoja lasten ja vanhempien osallisuuden kehittämiseksi.</p> <p>Laadullinen opinnäytetyötutkimus toteutettiin päivähoito-organisaatiossa Keski-Suomessa toimintakauden 2015–2016 aikana. Lasten ja vanhempien osallisuutta tarkasteltiin kolmesta eri näkökulmasta, joita olivat lasten, vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden näkökulmat. Tutkimusmenetelminä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua tutkimukseen mukaan valituille lapsille ja kyselylomaketta näiden lasten vanhemmille. Tutkimuspäiväkodin henkilökunnalle järjestettiin kaksi ryhmähaastattelua.</p> <p>Opinnäytetyötutkimuksen tulosten perusteella vanhemmat ja työntekijät pitävät lasten ja vanhempien osallisuutta tärkeänä. Osallisuuden toteutumiseen vaikuttivat aineistoanalyysin perusteella useat eri tekijät, kuten päivähoidon arkeen liittyvät haasteet, lapsiryhmäkohtaiset erot ja erilaiset lapset ja vanhemmat. Opinnäytetyötutkimuksen tulosten perusteella lasten vaikuttamismahdollisuudet rajautuvat lähinnä vapaaseen leikkiin.</p> <p>Tietoa osallisuudesta ja lasten ja vanhempien vaikuttamismahdollisuuksista täytyy tukea ja lisätä. Tulee kehittää keinoja, jotta kaikki lapset ja vanhemmat olisivat tasa-arvoisessa asemassa ja tulisivat kuulluiksi päivähoidossa. Leikkiin tulee kiinnittää enemmän huomiota, myös osallisuuden näkökulmasta. Kasvatuskumppanuudella on erittäin merkittävä rooli myös osallisuuden toteutumisessa.</p>		
Avainsanat (asiasanat)		
Osallisuus, lapsen oikeudet, päiväkotitoi, varhaiskasvatus, kasvatuskumppanuus		
Muut tiedot		

Author Karhila, Hanna	Type of publication Master's thesis	Date 09.05.2016
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 88	Permission for web publication: x
Title of publication Children's and parents' participation in the context of a day-care centre Experiences and development challenges		
Degree programme Master's Degree Programme in Social Services		
Supervisors Hintikka Timo, Moilanen Johanna		
Assigned by Day-care organization X		
<p>Abstract</p> <p>The purpose of this study was to identify the participation experiences of children and parents in the context of a day-care centre. The objective was to acquaint early childhood educators to research information as well as to hear their views about the topic. This study aimed to find different perspectives and working methods in order to develop children's and parents' participation.</p> <p>This qualitative study was conducted in a day-care organization in Central Finland during the term of 2015-2016. The participation of children and parents was studied from three different perspectives, namely from those of the children, parents and day-care personnel. The research methods were semi-structured theme interviews with the selected children and a questionnaire for their parents. Moreover, two group interviews were organised for the staff of the studied kindergarten.</p> <p>According on the results of this study, the parents and the employees considered the children's participation important. Based on the analysis of the data, many different factors influenced on the realization of participation, such as different children and parents, everyday challenges in the day-care life and differences between the children's groups. Based on the results of this study, the children's opportunities to influence were mainly limited to free play.</p> <p>Information about participation and the children's and parents' opportunities of influence should be supported and increased. Ways need to be developed to ensure that all children and parents would be in an equal position and that they could be heard in the day-care. Play should be given more attention also from the perspective of participation. Educational partnership has a very significant role in the realization of participation.</p>		
Keywords/tags (subjects) Participation, children's rights, day-care centre, early childhood education and care partnership		
Miscellaneous		

Sisältö

1 Johdanto	3
2 Varhaiskasvatus Suomessa	5
2.1 Varhaiskasvatusta ohjaavat periaatteet	5
2.2 Uusi varhaiskasvatustaki - päivähoitosta varhaiskasvatukseen	6
3 Lasten ja vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa.....	8
3.1 Osallisuuden määrittelyä.....	8
3.2 Lasten osallisuus	9
3.2.1 Turjan malli lasten osallisuuden moniulotteisuudesta	12
3.2.2 Hartin osallisuuden tikapuut.....	15
3.2.3 Shierin malli osallisuudesta.....	17
3.3 Kasvatuskumppanuus ja vanhempien osallisuus.....	18
3.4 Aikaisempia tutkimuksia ja kehittämishankkeita.....	21
4 Opinnäytetyön toteutus	25
4.1 Opinnäytetyötutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	25
4.2 Opinnäytetyötutkimuksen kohderyhmä ja tutkimusmenetelmät	26
4.2.1 Puolistrukturoitu teemahaastattelu lapsille	28
4.2.2 Kysely vanhemmille/huoltajille	31
4.2.3 Ryhmähaastattelu tutkimuspäiväkodin henkilökunnalle	32
4.3 Aineiston analyysimenetelmä teemoittelu	34
5 Tutkimustulokset.....	37
5.1 Lasten osallisuuden kokemuksia ja mielipiteitä.....	37
5.2 Vanhempien kokemuksia ja mielipiteitä osallisuudesta.....	43
5.3 Päiväkodin henkilöstön ajatuksia ja mielipiteitä osallisuudesta	47
6 Pohdinta	56
6.1 Opinnäytetyön keskeiset johtopäätökset.....	56
6.2 Tutkimuksen toteuttamisen arvio	60

6.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	62
--	----

6.4 Jatkotutkimusaiheita	66
--------------------------------	----

Lähteet.....	67
---------------------	-----------

Liitteet.....	73
----------------------	-----------

Liite 1. Tutkimuslupakirje	73
----------------------------------	----

Liite 2. Vanhempien/hoitajien suostumus lapsen osallistumisesta opinnäytetyötutkimukseen	74
---	----

Liite 3. Vanhempien/hoitajien kysely	75
--	----

Liite 4. Tutkimuksen saatekirje.....	79
--------------------------------------	----

Liite 5. Lapsen suostumus osallistua opinnäytetyötutkimukseen	80
---	----

Liite 6. Lasten teemahaastattelulomake.....	81
---	----

Liite 7. Kissanpäivät-kortteja (Pesäpuu ry).....	85
--	----

Liite 8. Tietoa henkilökunnalle ryhmähaastatteluista.....	86
---	----

Liite 9. Lasten piirustuksia.....	88
-----------------------------------	----

Kuviot

Kuvio 1. Turjan malli lasten osallisuuden moniulotteisuudesta (Turja 2016)...	12
---	----

Kuvio 2. Kuvio 2. Hartin osallisuuden tikapuut (Hart 1999; Eskel & Marttila 2013).....	16
---	----

Kuvio 3. Shierin osallisuuden tasot (Shier 2001; Leinonen 2010).....	17
--	----

1 Johdanto

Lasten ja vanhempien osallisuus ovat ajankohtaisia aiheita varhaiskasvatuksen kentällä. Osallisuuteen liittyvälle tutkimustiedolle on todettu olevan tarvetta ja aiheesta on julkaistu väitöskirjoja (Virkki 2015), graduja (Leinonen 2010) ja opinnäytetöitä (Alvoittu & Viitanen 2015). Aikaisempien tutkimusten pohjalta on noussut myös jatkotutkimusaiheita lasten ja vanhempien osallisuuteen liittyen, esimerkiksi Veijonen (2013) näkee tärkeänä jatkotutkimusaiheena tutkia sitä, miten vanhempien ja lasten osallisuus päivähoidon arjesta saataisiin kasvamaan.

Lasten ja vanhempien osallisuus on otettu huomioon myös uudessa varhaiskasvatuslaissa. Varhaiskasvatuslakiin on kirjattu, että varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseä koskeviin asioihin (L 1973/36, 2 §). Varhaiskasvatuslakiin on lisätty osallisuutta ja vaikuttamista koskeva yleissäännös, jossa korostetaan lapsen edun huomioimista päivähoitoa suunniteltaessa ja järjestettäessä (L 1973/36, 7 §). Osallisuutta ja vaikuttamista käsitellään uudessa varhaiskasvatuslaissa sekä lapsen että huoltajien näkökulmista. Viime aikoina varhaiskasvatuksen kentällä ovat puhututtaneet paljon myös hallituksen varhaiskasvatukseen kohdistamat säästötoimenpiteet. Uudet säännökset rajaavat lapsen oikeutta varhaiskasvatukseen ja kasvattavat lapsiryhmien kokoa päiväkodissa. Mikä tulee olemaan näiden säästötoimenpiteiden vaikutus tulevaisuudessa, vaikuttavatko ne varhaiskasvatuksen laatuun, lapsiperheiden arkeen ja osaltaan myös lasten ja vanhempien osallisuuteen päivähoidon arjessa, se jää nähtäväksi.

Opinnäytetyötutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia päiväkodin kontekstissa. Tavoitteena on saattaa opinnäytetyön kautta saatua tutkimustietoa varhaiskasvatuksen työntekijöille ja kuulla myös heitä lasten ja vanhempien osallisuuden teemaan liittyen. Näiden tutkimustulosten avulla on tavoitteena etsiä erilaisia näkökulmia ja työskentelytapoja lasten ja vanhempien osallisuuden kehittämiseksi. Opinnäytetyöstä saatua tutkimustietoa on mahdollista hyödyntää varhaiskasvatustyön kehittämiseen.

Opinnäytetyön tutkimuksellinen osuus toteutettiin päivähoito-organisaatiossa Keski-Suomessa, tutkimuskohteena oli yksi päiväkot. Tutkimus oli luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Opinnäytetyötutkimuksessa tarkasteltiin lasten ja vanhempien osallisuutta kolmesta eri näkökulmasta, joita olivat lasten, vanhempien ja päivähoidon työntekijöiden näkökulmat. Tutkimusmenetelminä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua tutkimukseen mukaan valituille lapsille ja kyselylomaketta näiden lasten vanhemmille. Tutkimuspäiväkodin henkilökunnalle järjestettiin kaksi ryhmähaastattelua. Opinnäytetyötutkimukseen osallistui yhteensä 26 henkilöä.

Opinnäytetyön tietoperusta koostuu osallisuuden teemasta suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Tietoperustassa on avattu osallisuuden näkökulmasta varhaiskasvatusta ohjaavia periaatteita, uuden varhaiskasvatuslain myötä tulleita muutoksia ja kasvatuskumppanuutta. Osallisuutta on kuvailtu tarkemmin sekä varhaiskasvatuksen että lasten ja vanhempien näkökulmista. Osallisuuden rakentumista avataan tarkemmin Turjan (2016) lasten osallisuuden moniulotteisuutta avaavan mallin, Hartin (1992) osallisuuden portaiden ja Shierin (2001) mallin avulla. Opinnäytetyössä on nostettu esille sekä suomalaisia että kansainvälisiä tutkimuksia osallisuuden teemaan liittyen.

Oma mielenkiinto osallisuuden teemaan on herännyt vuosien varrella työskennellessäni lastentarhanopettajana. Lasten ja perheiden parissa työskennellessäni olen pohtinut sitä, miten lapsen ja vanhemman osallisuutta ja ääntä voisi edelleen tukea, kehittää ja lisätä päivähoidon arjessa. Nyt kun olen myös itse pienen pojan vanhempi, on osallisuuden tarkastelu laajentunut ja saanut uusia näkökulmia. Opinnäytetyön tutkimukseen osallistuneiden lasten, heidän vanhempiensa ja päivähoidon työntekijöiden avulla olen saanut mahdollisuuden tarkastella osallisuuden teemaa kolmesta eri näkökulmasta hyvin kuvaavasti Turjan (2011) esille nostamien osallisuus-silmälasiensa läpi.

2 Varhaiskasvatus Suomessa

2.1 Varhaiskasvatusta ohjaavat periaatteet

Valtio määrittelee ja luo raamit lakien ja asetusten avulla varhaiskasvatuksen toteuttamiselle. Varhaiskasvatuspalveluita järjestettäessä ja ohjattaessa on otettava huomioon kuntatasolla nämä valtion määrittelemät ja luomat raamit. Varhaiskasvatussyksiköissä on huomioitava sekä valtakunnalliset että kunnalliset linjaukset ja toiminnan toteuttamisen periaatteet, jotka ovat perusta myös yksittäisen työntekijän ja tiimin työskentelylle. (Mikkola & Nivalainen 2010, 12.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 12) määritellään, että varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu Suomessa keskeisiin kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa varhaiskasvatuksen yleisestä suunnittelusta, ohjauksesta ja valvonnasta. Opetushallitus laatii ja päättää varhaiskasvatustalakiin perustuen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden tarkoituksena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, toteuttaa varhaiskasvatuksen tavoitteita ja ohjata varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä. (L 1973/36, 8 §, 9 §.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Suomessa valtakunnallinen varhaiskasvatuksen ohjauksen väline, jonka pohjana ovat Valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa nostetaan esille myös YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvat lähtökohdat ja lapsen oikeus tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Opetushallitus on uudistamassa parhaillaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteita VASU2017 – varhaiskasvatussuunnitelman peruste-prosessissa, jossa on otettu huomioon myös lasten ja vanhempien osallisuus (VASU2017 – varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistaminen n.d.).

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus, joka koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia. Yksi lapsen oikeuksien sopimuksen ydinteema on osallisuus. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus omaan mielipiteeseen, on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi ja on oikeus ilmaista vapaasti näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Myös lapsen edun huomioon ottaminen on määriteltä Lapsen oikeuksien sopimuksessa. (Lapsen oikeuksien sopimus 2015, artikla 1, 3, 12 & 13.) Myös monissa valtioneuvoston periaatepäätöksissä on tehty linjauksia, joista seuraa velvoitteita varhaiskasvatuksen toteuttamisessa (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, 15). Suomen Perustuslakiin on myös kirjattu, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lasten täytyy saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (L 11.6.1999/731, 6 §).

2.2 Uusi varhaiskasvatuslaki - päivähoidosta varhaiskasvatukseen

Uusi varhaiskasvatuslaki tuli voimaan 1.8.2015. Uudessa varhaiskasvatuslaissa määritellään, että varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäiväkodissa tai tätä tarkoitusta varten varatussa paikassa. Varhaiskasvatuksessa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuslaissa on määriteltä, että varhaiskasvatuspalveluiden tuottaja laatii valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikallisia varhaiskasvatussuunnitelmia. Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa otetaan huomioon yhteistyö varhaiskasvatuksen, opetuksen ja muiden sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa. Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat muun muassa neuvola, lastensuojelu ja opetustoimi. (L 1973/36, 1 §, 9 §, 11 §.)

Jokaisella lapsella on varhaiskasvatustilain mukaan oikeus saada varhaiskasvatusta. Päivähoitoon ovat oikeutettuja lapset, jotka eivät ole vielä oppivelvollisuusikäisiä sekä silloin kun erityiset syyt sitä vaativat. Uudessa varhaiskasvatustilaisissa vahvistetaan lasten ja vanhempien osallisuutta ja vaikuttamista. Lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseä koskeviin asioihin on kirjattu yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteeksi. Jokaiselle lapselle on laadittava yhteistyössä henkilöstön ja lapsen vanhempien tai muiden huoltajien kanssa varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen oma mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Vanhemmille tai muille huoltajille on myös annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa heidän lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on arvioitava ja suunnitelma on tarkistettava vuosittain. (L 1973/36, 2 §, 7 b §.)

Lasten päivähoidon henkilöstön kelpoisuusvaatimukseen sovelletaan sosiaalihoillon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettua lakia sekä sen nojalla annettuja säännöksiä. Päiväkodissa ja perhepäivähoidossa tulee olla tarvittava määrä henkilöstöä, jotta varhaiskasvatukselle laaditut tavoitteet voidaan saavuttaa. (L 1973/36, 5 §.) Hallitus muutti asetusta lasten päivähoidosta niin, että päiväkodissa yhtä hoito- ja kasvatustehtävässä toimivaa työntekijää kohden voi olla seitsemän lapsen sijaan kahdeksan kolme vuotta täyttä lasta 1.8.2016 alkaen. Lisäksi eduskunta päätti rajata lasten oikeutta varhaiskasvatukseen 20 tuntiin viikossa. Kunnat päättävät itse toteuttavatko he lapsiryhmien kokojen kasvattamista ja lasten varhaiskasvatusoikeuden rajaamista missä laajuudessa. (Varhaiskasvatustilaki 2016.)

3 Lasten ja vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa

3.1 Osallisuuden määrittelyä

Osallisuuden edistäminen on yksi Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoite, jonka avulla pyritään vähentämään myös eriarvoisuutta (Osallisuus 2016). Osallisuus on laaja käsite ja siihen vaikuttavat lukuisat eri tekijät. Tiedon saaminen ja päätöksen teko ovat keskeisiä osallisuuteen liittyviä asioita. Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä niistä ja päästä näin vaikuttamaan asioihin. Osallisuus käsittää myös puhumisen ja ajattelemisen. Osallisuudessa on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen elementti: yksilö voi kokea itsensä arvokkaaksi osallistuessaan, toisaalta yhteisön ja yhteiskunnan on oltava sellainen, jossa osallisuus on mahdollista. (Alderson & John 2008, 79; Pajulammi 2014, 141.)

Osallisuuden, osallistumisen ja osallistamisen merkityserot ovat tärkeitä tiedostaa. Turja (2016) määrittelee osallisuuden tarkoittavan sitä, että yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan ja toimintaympäristöihin. Osallistuminen voi olla alku syvemmälle osallisuudelle, osallistujat voivat esimerkiksi olla mukana jossain valmiiksi suunnitellussa toiminnassa, mutta he eivät ole olleet itse vaikuttamassa toiminnan sisältöön ja toteutukseen. Osallistamisella sen sijaan tarkoitetaan sellaista toimintaa ja toimenpiteitä, joilla yritetään saada ihmisiä osallisiksi. (Turja 2016, 47–48.)

Stenvall (2013) toteaa artikkelissaan, että osallisuus ja osallistuminen sekoituvat usein ja esimerkiksi poliittishallinnollisessa päätöksenteossa ja suunnittelussa saatetaan tehdä virhetulkintoja lasten osallisuudesta ja aktiivisuudesta. Aktiivisuus on osallisuuden ja osallistumisen erottamisen avain. Osallistuminen on osan ottamista johonkin, toimimista ja aktiivista tekemistä. Osallisuus on kuulumista johonkin: kokemuksia, tunteita ja olemista. Osallisuus ja

osallistuminen voivat olla olemassa ilman toista tai ne voivat esiintyä myös yhdessä, mutta on kyse eri asioista. Vaikka ihminen ei ottaisi osaa mihinkään aktiviteettiin, voi hän kokea olevansa osallinen, kun taas aktiivinen osallistuminen voi tarkoittaa mukana olemista ilman osallisuuden kokemusta. (Stenvall 2013, 75–76.)

3.2 Lasten osallisuus

Turja (2016) toteaa, että lasten osallisuutta mahdollistava pedagogiikka noudattaa yhteiskunnallisia sopimuksia ja arvoja. Se on osaltaan lisännyt pedagogista keskustelua ja tietoisuutta kentällä, kun valtakunnallisiin varhaiskasvatusta ohjaaviin asiakirjoihin on kirjattu näkemys lapsesta aktiivisena tiedon ja maailmankuvansa rakentajana ja vuorovaikutuksen osapuolena. Uusi varhaiskasvatuslaki on painoarvoltaan merkittävä ja se tulee vaikuttamaan myös tuleviin varhaiskasvatuksen ohjausasiakirjoihin niin valtakunnallisella kuin kunta- ja yksikkötasolla, vaikka käytännössä muutos voi olla hidasta. (Turja 2016, 43, 44–45, 53.)

Turjan (2016, 42) mukaan yhteiskunnan rakenteelliset tekijät ja vallitsevat käsitykset lapsista, lapsuudesta ja kasvatuksen luonteesta näkyvät muun muassa päiväkotien ja koulujen toimintakulttuurissa ja kasvattajien tavassa määrittää lapsen ja aikuisen välistä valtasuhdetta. Viime vuosikymmeninä käsitys lapsista yhteiskunnan jäsenenä ja toimijoina on muuttunut ja lasten näkökulmien huomioiminen on nykyään kasvatustyön lähtökohtia. Moderni lapsuuskäsitys korostaa lasten pätevyyttä ja tasa-arvoisuutta sekä oikeutta ilmaista omia näkemyksiään ja osallistua itseään koskevista asioista päättämiseen lapsen ikää ja kehitystasoa vastaavalla tavalla. Uusi lapsuuskäsitys pyrkii näkemään lapset yksilöinä, kansalaisina, osallisina ja aikuisiin nähden tasaveroisin sosiaalisina toimijoina. (Dahlberg, Moss & Pence 1999, 43; Turja 2007, 167–168.)

Osallisuus on noussut viime vuosina myös varhaiskasvatuksen kentällä keskeiseksi lapsen oikeuksiin ja asemaan vaikuttavaksi tekijäksi. Osallisuustutkimuksen ja siihen liittyvän käytäntöjen kehittämiseen tähtäävän keskustelun myötä on vahvistunut uusi käsitys lapsesta osaavana ja taitavana toimijana, joka aktiivisesti tulkitsee ja vaikuttaa ympäröivään yhteisöön, päiväkotiin ja päiväkotiryhmään. Lapsen osallisuutta tulee edistää luomalla sellaisia pedagogisia rakenteita, joiden kautta lasten vaikuttamismahdollisuudet lisääntyvät. (Heikka, Fonsén, Elo, & Leinonen 2014, 3–5.)

Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten hän voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä (Lapsen osallisuus 2015). Osallisuuden käsite on Leinosen (2014) mukaan moniulotteinen ja hajanainen riippuen siitä, mistä näkökulmista sitä tarkastellaan. Osallisuuden toteuttaminen varhaiskasvatuksen pedagogiikassa on saanut monenlaisia muotoja ja se on herättänyt myös ristiriitaista keskustelua siitä, mitä kaikkea osallisuuden käsitteellä tarkoitetaan. Käsitteen määrittely ei ole ongelmaton, koska se liittyy kaikkeen lasten toimintaan ja siihen vaikuttaa lapsen oma osallisuuden kokemus. (Leinonen 2014, 16–18.)

Englantilainen lapsen osallisuuden asiantuntija Carlyne Willow on määritellyt lapsen osallisuuden koostuvan kunnioittamisesta (respect), rutiinista (routine) ja raportoinnista (report). Kunnioittamisella Willow tarkoittaa sitä, että lasta tulee kunnioittaa, oli hän minkä ikäinen tahansa. Lapsen ääntä on ennen kaikkea tärkeä kunnioittaa, koska lapsi ilmaisee mielipiteen asiasta äänellään, oli se sitten itkua, puhetta, huutoa tai naurua. Rutiineilla Willow tarkoittaa sitä, että lapsen osallisuuden pitäisi olla normaalikäytäntöjä ja osallisuuden tulisi olla lähtökohta lasten ja aikuisten väliselle vuoropuhelulle. Raportoinnilla Willow tarkoittaa sitä, että lapsen tulisi tulla tietoiseksi siitä, miten lapsi on vaikuttanut asiaan eli miten hänen äänensä on kuultu ja miten mielipiteet on otettu huomioon. (Heinonen & Kuikka 2013, 219.)

Turja (2007) toteaa, että lasten mielipiteiden kuunteleminen ja heidän ottamisensa mukaan yhteisen toiminnan suunnitteluun ja päätöksentekoon ei tarkoita sitä, että kasvattajien pitäisi pyrkiä toteuttamaan aina lasten kaikki toiveet. Kun lapsi saa mahdollisuuden esittää omia mielipiteitä, kokemuksia, mieltymyksiä, haaveita ja toiveita ohjataan häntä samalla oppimisen kannalta tärkeiden metakognitiivisten ajattelutaitojen eli oman ajattelun tiedostamisen ja pohtimisen harjaannuttamiseen. Kuunnellessaan muiden lasten ja aikuisten näkemyksiä perusteluineen saaden myös itse mahdollisuuden perustella omia näkemyksiään, saa lapsi kokemuksia muiden ajatusmaailman tiedostamisesta ja muiden asemaan asettumisesta. (Turja 2007, 170.)

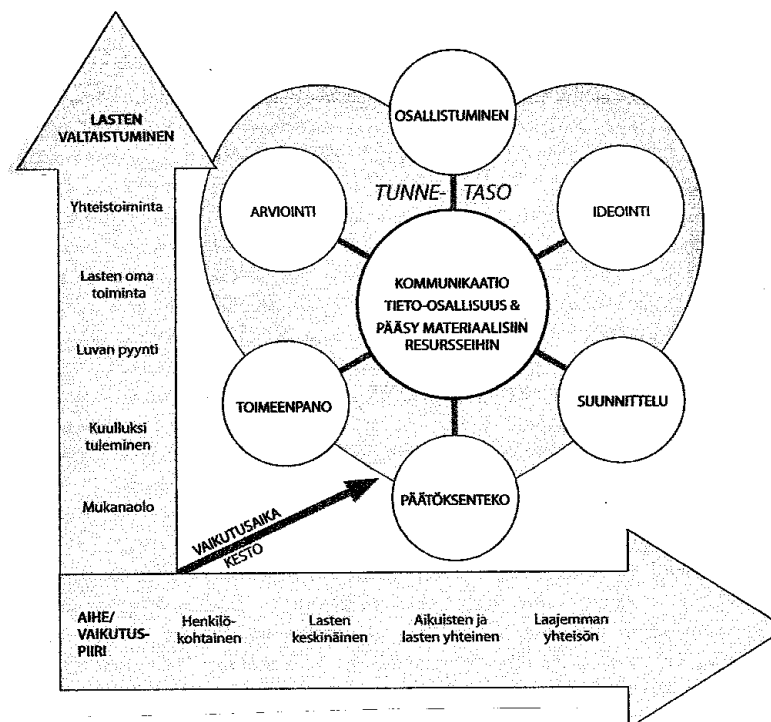
Stenvall (2013, 75–76) toteaa, että lasten arjessa on paljon tilanteita, joihin on pakko osallistua, mutta näihin liittyvää toimintaa ei voida välttämättä tulkita osallisuudeksi. Leinosen (2014) mukaan, ei voida ajatella, että pelkkä toimintaan osallistuminen loisi osallisuuden kokemuksen, sillä lapsen osallisuus on jokaisen lapsen oma kokemus merkityksellisestä tilanteesta tai kohtaamisesta arjessa. Kun lapsen osallisuutta halutaan tukea ja hänen oppimistaan ja kehitystään vahvistaa päiväkodin arkisissa tilanteissa, ei pelkästään lapsen kuuleminen, kohtaaminen ja aloitteisiin tarttuminen riitä vaan lapsen äänellä ja mielipiteellä tulisi olla vaikutusta koko ryhmän toimintaan ja päiväkodin arkeen. (Leinonen 2014, 18, 34–35.)

Heinosen ja Kuikan (2013, 223) mukaan hyvästä laillisuusperustasta huolimatta lapsen osallisuus ei toteudu yhdenvertaisesti kaikissa lapsiryhmissä ja heikoimmassa asemassa ovat pienten lasten lisäksi erityisryhmiin kuuluvat lapset. Kataja (2014, 58) toteaa, että vaikka monet lapset Suomessa osallistuvat eri tavoin julkiseen keskusteluun ja päätöksen tekoon, lasten osallisuus käytännön hoito- ja kasvatustyössä ei useinkaan vielä toteudu. Toimintaa suunnitellessaan kasvattajat tekevät useimmiten suunnitelmat omien ideoidensa pohjalta ja ajatus siitä elää hyvin vahvasti suunnittelukulttuurissamme, että aikuinen tietää paremmin mikä lapselle on hyväksi. Vaikka lapsilähtöisyydestä on puhuttu kauan, on kasvattajien vaikeaa antaa tilaa lasten vaikuttamiselle toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. (Kataja 2014, 58.)

Venninen, Leinonen, Lipponen & Ojala (2014) toteavat artikkelissaan, että lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa on moniulotteista ja kasvattajilla on merkittävä rooli osallisuuden toteutumisessa.

3.2.1 Turjan malli lasten osallisuuden moniulotteisuudesta

Osallisuus voi näyttäytyä monenlaisena toimintana ja päiväkodin arki tarjoaa lapselle paljon spontaaneja tilaisuuksia ja tietoisesti järjestettyjä mahdollisuuksia osallisuudelle. Turja on havainnollistanut lasten osallisuutta lasten osallisuuden moniulotteisuutta avaavan mallin avulla (ks. kuvio 1). Lasten osallisuuden moniulotteisuutta avaavaan malliin on koottu yhteen erilaisia näkökulmia, joista käsin osallisuuden moniulotteisuutta voidaan tarkastella käytännön varhaiskasvatustyössä. (Turja 2016, 49.) Turja on antanut luvan alkupe-
räisen kuvion julkaisemiseen opinnäytetyössä.

Kuvio 1. Turjan malli lasten osallisuuden moniulotteisuudesta (Turja 2016)

Turja (2016) toteaa, että lasten osallisuus konkretisoituu toimintaprosessissa ja osallisuudentunteessa. Päiväkodin toimintaa ideoidaan ja suunnitellaan niin päivittäin kuin pitkällä aikavälillä ja siihen liittyy päätöksentekoa, suunnitelmien toimeenpanoa ja monenlaista arviointia. Osallisuuteen liittyy Piironen (2007) mukaan ideointia, suunnittelua, päätöksentekoa, toimintaa ja arviointia. Turjan osallisuuden moniulotteisuutta avaavaan kuvioon on lisätty myös osallistuminen, sillä joillekin lapsille pelkkä valmiiksi järjestettyyn toimintaan osallistuminen on jo tärkeää. Kuitenkin lasten tulisi voida olla mukana alusta alkaen toimintaprosessin kaikissa vaiheissa eli olla esittämässä omia ideoita ja olla mukana suunnittelemassa toimintaa ja tiloja, tekemässä valintoja ja päätöksiä, toteuttamassa suunniteltua asiaa sekä arvioimassa toimintaa ja toimintaympäristöä. (Turja 2016, 50.)

Turjan (2016) mukaan osallisuuden toteutumisella on tiettyjä perusedellytyksiä, joista keskeisimpiä ovat kieleen ja kommunikaatioon, tiedonsaantiin ja materiaaliin resursseihin liittyvät ehdot. Tarvitaan yhteinen kieli, jotta lasta voidaan kuulla ja hän voi saada tietoa sekä osallistua keskusteluihin ja neuvotteluihin. Jos lapsen kyky ajatella tai kommunikoida on jostain syystä rajoittunut, tulee lapsen osallisuutta tukea esimerkiksi kuvien tai vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien avulla. Lasten mahdollisuudet ideoida ja osallistua toimintaprosessin eri vaiheisiin riippuvat kahdesta keskeisestä osallisuuden muodosta, joita ovat lasten tieto-osallisuus ja osallisuus materiaaliin resursseihin. Kiilin (2006) mukaan tieto-osallisuus määrittelee keskeisesti lasten osallisuuden mahdollisuuksia. Lasten on vaikea olla esittämässä ideoita ja olla suunnittelemassa tai päättämässä asioista, jos heillä ei ole riittävästi taustatietoa asioista. Materiaalisilla resursseilla tarkoitetaan päiväkodin tiloja ja välineitä. Päiväkodin tilojen ja välineiden käyttömahdollisuus ja saatavuus on usein lapsille rajallista eivätkä lapset ole välttämättä tietoisia piilossa olevista materiaaleista. Koko osallisuuden lähtökohtana on tunnetason tekijät, joista tärkein on luottamus itseen ja muihin ihmisiin. (Turja 2016, 50–51.)

Lasten valtaistumisen aste on ensimmäinen ulottuvuus, jossa osallisuutta tarkastellaan aikuisen ja lasten välisenä valtasuhteena. Eri tutkijat ovat kuvanneet tätä valtasuhteen vaihtelua ja siitä määräytyvää osallisuuden tasoa toisiinsa muistuttavilla osallisuuden porrasmalleilla. Valtaistumisen astetta kuvaessaan Turja nostaa esille Hartin esittämän mallin osallisuuden tikapuista. (Turja 2016, 51–52.) Hartin (1992) osallisuuden tikapuita avataan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Osallisuuden aihe ja vaikutuspiiri muodostavat osallisuuden toisen ulottuvuuden. Toisella ulottuvuudella määritellään, keitä kaikkia tilanne, toiminta tai asia koskee, johon osallistutaan ja jossa vaikutetaan. Lasten on helpointa päästä vaikuttamaan henkilökohtaisiin asioihin, kuten esimerkiksi kuinka paljon hän syö tai mitä hän juo. Keskinäisessä toiminnassa lapset pääsevät vaikuttamaan myös toimintaan niin sanotun vapaan leikin aikana. Päiväkodeissa lapsia otetaan harvemmin mukaan aikuisten ja lasten yhteisistä asioista neuvottelemiseen ja päättämiseen, kuten esimerkiksi säännöistä ja päivärytmistä sopimiseen. Laajemmassa yhteisössä lapset voisivat vaikuttaa osallistumalla esimerkiksi päiväkodin pihapiirin suunnitteluun ja rakentamiseen tai esimerkiksi kevätjuhlan suunnitteluun ja toteuttamiseen alusta loppuun aikuisten tuella ja yhteisesti neuvottelemalla, jolloin vaikutus ulottuisi myös perheisiin. (Turja 2016, 52.)

Kolmas ulottuvuus on Turjan (2016) mukaan ajallinen ulottuvuus, joka tarkoittaa sitä, että osallisuuteen liittyvä toiminta voi olla lyhyt- tai pitkäkestoista ja vaikutuksiltaan kertaluonteista tai kauaskantoista. On todettu, että lasten on helpompi päästä vaikuttamaan kertaluonteiseen toimintaan kuin pysyvämpiin asioihin, kuten esimerkiksi väline ja materiaalihankintoihin. Stenvall ja Seppälä (2008) ovat todenneet selvityksessään, että päiväkotien kasvatushenkilöstö oli sitä mieltä, että lasten vaikutusmahdollisuudet ovat sitä vähäisemmät, mitä isommista asioista on kysymys, myös lapsen ikä ja kehitystaso vaikuttaa lap-

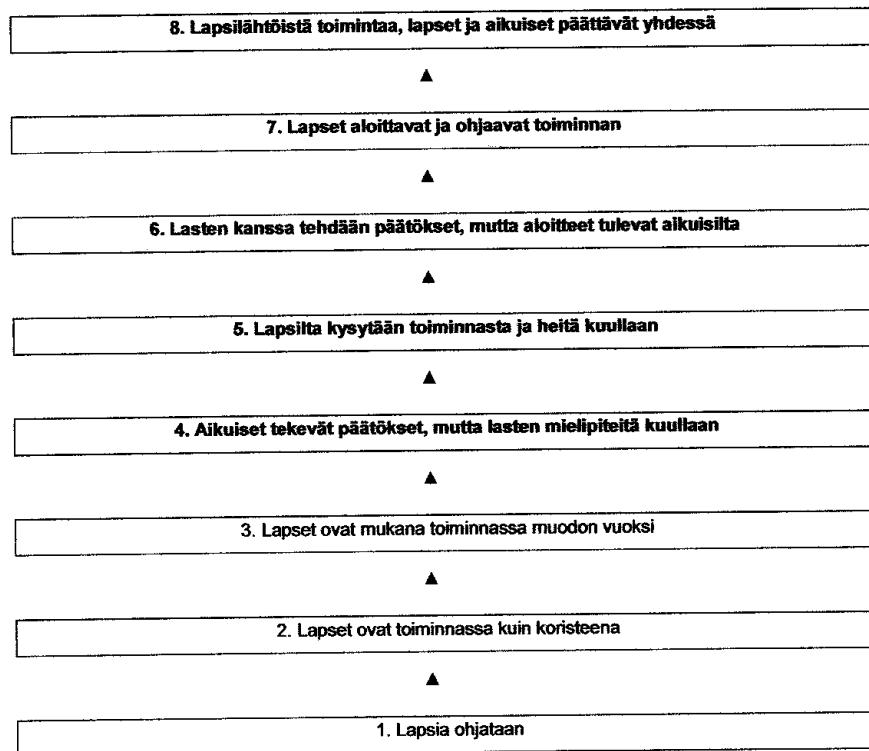
sen osallisuutensa toteutumiseen. Pedagoginen lähestymistapa voi myös määritellä lapsen osallisuuden mahdollisuuksia ja esimerkiksi pitkäkestoisia projekteja suosivassa toiminnassa lapsetkin pääsevät pitkäjänteisemmin mukaan toiminnan suunnitteluun. (Turja 2016, 52–53.)

3.2.2 Hartin osallisuuden tikapuut

Hart on luonut vuonna 1992 metaforan osallisuuden tikapuista, joka kuvaa sitä miten kasvattajat mahdollistavat lasten osallisuuden rakentumisen ja lasten sijoittumisen osallisuuden portaille (Hart 1992, 8; Eskel & Marttila 2013, 79). Hartin esittämässä mallissa (ks. kuvio 2) on oleellista se, kuinka paljon lapsille annetaan tietoa toiminnasta ja ympäristöstä, johon he osallistuvat ja miten paljon lapset voivat itse vaikuttaa toimintaan ja määritellä omaa osallisuuttaan siinä. Sitä korkeammalle osallisuuden portaikolla nousee, mitä enemmän lapsilla on tietoa esimerkiksi toiminnan taustoista tai tavoitteista ja mitä enemmän he saavat tehdä aloitteita, ideoida ja olla päättämässä toiminnasta. Lapset kokevat voivansa vaikuttaa eli valtaistuvat ja sen myötä nousee aina korkeammalle osallisuuden portaikolla. (Turja 2016, 51–52.)

Hartin tikapuissa on kahdeksan askelmaa, jotka kuvaavat osallisuuden eri tasoja. Ensimmäisellä portaalla lapset ovat mukana, mutta heitä ei kuulla. Toisella portaalla lapset osallistuvat, mutta tekevät niin kuin aikuiset sanovat. Kolmannella portaalla lapsilta kysytään niin sanotusti muodon vuoksi. Neljänneltä portaalta alkavat varsinaiset osallisuuden askelmat. Neljännellä portaalla lapset ovat mukana toiminnassa vapaaehtoisesti ja heitä kuullaan ja mielipiteitä kunnioitetaan, mutta kasvattajat tekevät päätökset ja valinnat. Viidennellä portaalla lapsilta kysytään mielipiteitä toiminnasta ja heidän näkemyksensä otetaan huomioon, mutta kasvattajat suunnittelevat ja johtavat toimintaa. Kuudennella portaalla lapset pääsevät mukaan suunnitteluun ja toteutukseen jokaisessa vaiheessa, kasvattajat tekevät kuitenkin aloitteen toimintaan. Seitsemännellä portaalla lapset ovat toteuttajina ja tekevät itse aloitteen toimintaan, kasvattajat pysyvät taustalla ja ovat käytettävissä tarvittaessa. Kahdek-

sannella portaalla lapset ja kasvattajat ovat tasavertaisia ja he yhdessä ideoivat, aloittavat toiminnan sekä tekevät päätökset. (Eskel & Marttila 2013, 79–81.)

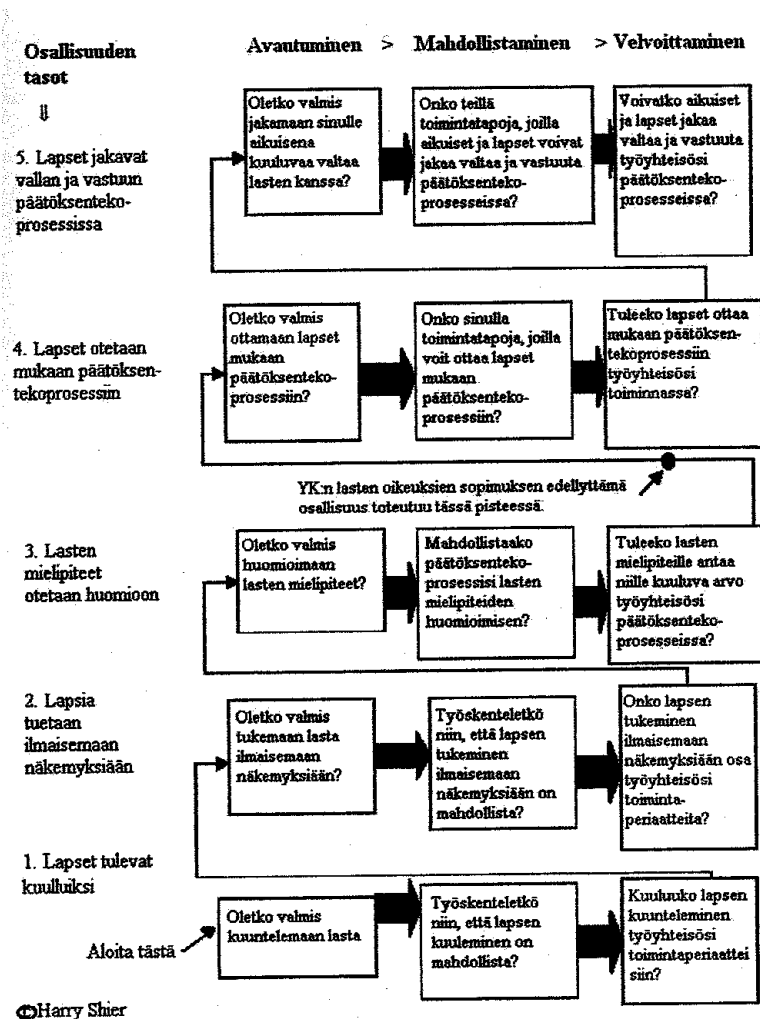

Kuvio 2. Hartin osallisuuden tikapuut (Hart 1999; Eskel & Marttila 2013)

Hartin tikapuumallia on kritisoitu sen vuoksi, ettei se ota huomioon osallistujien subjektiivisten kokemusten merkitystä. Hartin mallissa on oletuksena, että osallisuus lisääntyy samalla kun valta ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät. Kritiikkiä on kohdistettukin siihen, miten esimerkiksi alle kolmevuotiaat tai erityisen tuen tarpeessa olevat lapset tulevat kuulluiksi. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 119; Eskel & Marttila 2013, 79.)

3.2.3 Shierin malli osallisuudesta

Shier on lisännyt Hartin tikapuumalliin ulottuvuuden, jossa tarkastellaan sitä, miten kasvattajien valmiudet, mahdollisuudet ja velvollisuudet ovat suhteessa lasten osallisuuteen. Aikuisella on keskeinen rooli lasten osallisuuden mahdollistamisessa. Shierin mallista voi saada myös konkreettisia välineitä aikuisen roolin tarkempaan pohdintaan ja jäsentämiseen. (Shier 2001, 107–110; Eskel & Marttila 2013, 81–82.) Kangas (ent. Leinonen) on antanut luvan julkaista opinnäytetyössä Shierin osallisuuden tasot (ks. kuvio 3), johon Kangas (ent. Leinonen) on tehnyt kuvatekstien käännöksen.

Kuvio 3. Shierin osallisuuden tasot (Shier 2001; Leinonen 2010)

Shierin mallissa on viisi tasoa. Ensimmäinen taso on lapsen kuunteleminen, joka on osallisuuden perusta. Ensimmäisellä tasolla lapsia kuunnellaan, mutta osallisuus on kaikkein niukinta. Voidaan siirtyä eteenpäin, kun kuuntelemiseen on rutinoitunut koko työyhteisössä tai tiimissä. Toisella tasolla lapsia tuetaan ilmaisemaan omia mielipiteitään. Ero lasten kuuntelemisen ja mielipiteiden ilmaisemisen välillä on tärkeä tunnistaa. Kolmannella portaalla aikuisen on otettava lasten mielipiteet huomioon. Myös kolmannella tasolla lähdetään liikkeelle työntekijöiden sisäisestä asennemaailmasta. Neljännellä tasolla lapset otetaan mukaan päätöksentekoon, joka tarkoittaa sitä että aikuinen kantaa päävastuun, mutta antaa myös lapsille valtaa. Viidennellä tasolla osallisuus on suurinta ja lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta päätöksenteossa. (Shier 2001, 107–116; Leinonen 2010, 22–25.)

3.3 Kasvatuskumppanuus ja vanhempien osallisuus

Vanhempien rooli yhteistyökumppaneina on muuttunut edellisinä vuosikymmeninä ja vanhempien osallisuus nähdään myös eräänä päiväkotikasvatuksen laatutekijänä (Mikkola & Nivalainen 2010, 60). Kasvatuskumppanuuden käsite tuo mukanaan vanhempien osallisuuden: kasvatuskumppanuussuhde mahdollistaa vanhempien osallisuuden ja osallisuus on samalla osa kasvatuskumppanuutta (Venninen, Leinonen, Rautavaara-Hämäläinen & Purola 2011, 10). Vanhempien osallistamisen käsitteen sijaan Turja (2016, 48) suosittelee käyttämään ilmaisua lapsen tai vanhemman ”osallisuuden mahdollistaminen” tai ”osallisuuteen kutsuminen”.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat asiakirjoja, joissa varhaiskasvatuksen työntekijöiden ja vanhempien välinen yhteistyö on linjattu kasvatuskumppanuudeksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005)

on määritelty, että varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemisessa. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista (2002) todetaan, että varhaiskasvatuksen onnistumisen edellytys on vanhempien ja kasvatuksen henkilöstön välinen kasvatuskumppanuus. Varhaiskasvatuslaisissa puhutaan kasvatustyön tukemisesta (L 1973/36, 2 §).

Kasvatuskumppanuutta ohjaavat periaatteet ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi. Vuoropuhelussa kuuntelu ja toisen kuuleminen ovat keskeisiä asioita. Toista ihmistä voidaan oppia hyväksymään, ymmärtämään ja kunnioittamaan kuuntelemisen kautta. Kuulemisen ja kunnioittamisen periaatteista rakentuu luottamus, johon tarvitaan aikaa, yhteisiä kohtaamisia ja vuoropuhelua. Dialogin avain on kuulemisessa, sillä vain kuuleva suhde voi saada aikaan aitoa vuoropuhelua. (Kaskela & Kekkonen 2006, 32–40.)

Kaskelan ja Kekkosen (2006, 20) mukaan kasvatuskumppanuudessa koti ja päivähoido tuodaan toisiaan lähelle. Kasvatuskumppanuus edellyttää tasavertaisuutta. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu sekä oman lapsensa tuntemus ja henkilöstöllä on koulutuksensa antama ammatillinen tieto ja osaaminen sekä vastuu kasvatuskumppanuuden ja tasavertaisen yhteistyön edellytysten luomisesta. Lähtökohtana ovat lapsen tarpeet ja sitä ohjaavat lapsen edun ja oikeuksien toteuttaminen. Yhtenä tavoitteena on tunnistaa mahdollisimman varhain lapsen mahdollinen tuen tarve jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen alueella ja luoda yhteinen toimintasuunnitelma yhteistyössä vanhempien kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31–32.)

Kasvatuskumppanuuteen liittyvistä arvoista, näkemyksistä ja vastuista on keskusteltava yhdessä sekä kasvattajayhteisön kesken että vanhempien kanssa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31). Koivunen (2009) toteaa, että kasvattajilla ja vanhemmilla saattaa olla samanlaiset tai erilaiset

näkemykset lapsen edusta. On tärkeää, että molemmat osapuolet voivat kertoa omat näkemyksensä perustellusti ja löytää yhdessä ratkaisun. Avoin dialogi on rakentavan lopputuloksen edellytys, koska kasvattajan tehtävänä on huolehtia lapsen edun huomioon ottamisesta lapsen hoitopäivän aikana. (Koivunen 2009, 31–32.) Kaskela ja Kekkonen (2006, 15) toteavat, että lapsi rakentaa ymmärrystään omasta arvostaan niiden puheiden, asenteiden, toiminnan ja tunteiden pohjalta, joita kasvattajat päivähoidossa ja vanhemmat kotona osoittavat.

Kasvatuskumppanuudessa on kysymys paitsi vanhempien ja työntekijöiden asennoitumisesta yhteiseen kasvatustehtävään, myös sen konkreettisesta järjestämisestä ja sopimisesta molemmille osapuolille sopivalla tavalla (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31). Koivunen (2009, 151) määrittelee, että vanhempien ja kasvattajien välinen yhteistyö sisältää päivähoidossa kaikenlaisen vanhempien ja kasvattajien välisen vuorovaikutuksen ja toiminnan. Kaskela ja Kekkonen (2006) toteavat, että vanhemmalla on mahdollisuus osallistua päivähoidon toimintaan osallistumalla kasvatustilaisuuksiin, vanhempainiltoihin, juhliin ja tapahtumiin. Päivittäisten lapsen tuonti- ja hakutilanteiden myötä vanhempi osallistuu lapsen hoitopäivän aloituksen ja lopetuksen rutiineihin. (Kaskela & Kekkonen 2006, 26.)

Mikkola ja Nivalainen (2010, 12) määrittelevät, että kasvatuskumppanuus on lapsen ja perheen hyvinvoinnin edistämistä ja vahvistamista, jonka tavoitteena on, että vanhemmilla olisi voimia ja kykyä suoriutua mahdollisimman hyvin vanhemmuudestaan ja lapsi kokisi turvallista jatkuvuutta kodin ja päiväkodin välillä. Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on myös edistää vanhempien keskinäisen yhteistyön muotoja ja tapoja. Oman lapsen kasvatustilaisuuksien lisäksi vanhemmille tulee järjestää mahdollisuuksia kasvatustilaisuuksiin niin koko henkilöstön kuin muidenkin vanhempien kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31.)

3.4 Aikaisempia tutkimuksia ja kehittämishankkeita

Aikaisempien tutkimusten myötä on pyritty kehittämään uusia työskentelytapoja ja menetelmiä lasten ja vanhempien osallisuuden kehittämiseksi niin kansainvälisessä tutkimuksessa kuin Suomessakin. Suomessa osallisuuden teemaan liittyen on julkaistu muun muassa väitöskirjoja, graduja ja opinnäytetöitä. Turja (2011, 1) toteaa, että erilaisin tutkimuksin ja kokeiluoin on pyritty lisäämään ymmärrystä siitä, miten lapset tulevat kuulluiksi ja voivat vaikuttaa omaan arkeensa sekä olla aktiivisesti rakentamassa omaa lapsuuttaan.

Osallisuuden teemaa on lähestytty erilaisista näkökulmista, erilaisia menetelmiä apuna käyttäen. Karlssonin (2001) väitöskirjatutkimus nosti esiin sen, että kun lapsia kuunneltiin, kokivat ammattilaiset työnsä mielekkäämpänä. Tutkimuksen perusteella lasten osallisuutta voidaan lisätä, kun ammattilaisen lapsikäsitys muuttuu. Tutkimuksessa lapsille annettiin puheenvuoro sadutuksen avulla. Karlsson (2014) toteaa, että Suomessa kehitetty sadutusmenetelmä on vastavuoroiseen toimintakulttuuriin johdatteleva menetelmä, jonka avulla aikuiset oppivat ottamaan lapset ja nuoret heille luontaisella tavalla mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Sadutusmenetelmän avulla voidaan yhdessä rakentaa kohtaavaa osallisuuden kulttuuria, saduttavaa toimintakulttuuria. (Karlsson 2001; Karlsson 2014, 19–20.) Hakomäki (2005) on tehnyt gradututkielman tarinasäveltämisestä, jonka avulla lapsi saa mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä ja käsitellä ajatuksia ja kokemuksiaan musiikin avulla. Hakomäki toteaa, että sadutuksessa ja tarinasäveltämisessä on kysymys hyvin samankaltaisista asioista. (Hakomäki 2005.)

Virkki (2015) on tutkinut väitöskirjassaan millaisia lasten ja kasvattajien kokemukset lasten toimijuudesta ja osallisuudesta päiväkodissa on. Väitöskirjatutkimuksen tarkoituksena on kuvata ja ymmärtää lasten toimijuutta ja osallisuutta varhaiskasvatuksessa, myös tutkimuksen kohteena olevan kaupungin varhaiskasvatuksen suunnittelumallia on tarkoitus kehittää lasten osallisuutta edistäväksi. Virkin tutkimuksen tulosten mukaan lasten osallisuus on riippuvainen siitä, millaiseksi heidän toimijuutensa päiväkodin toiminnassa mahdollistuu. (Virkki 2015.)

Leinosen (2010) pro gradu-tutkimuksen tavoitteena on tarkastella lasten osallisuutta pääkaupunkiseudun kunnallisessa päivähoidossa. Tavoitteena on tarkastella myös varhaiskasvattajina toimivien aikuisten ammatillisuutta sekä toimintaa ja näkemyksiä lasten osallisuuden mahdollistajina. Opinnäytetyö on tehty Varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-metron tutkimushankkeessa. Leinosen gradussa tarkastelun näkökulmana on Shierin (2001) osallisuuden tasomalli. (Leinonen 2010.)

Päivähoidon kontekstissa on tehty aikaisemmin paljon lasten osallisuuden teemaan liittyviä erilaisia tutkimuksia. Viime vuosina osallisuutta on tutkittu myös vuorohoidossa ja vanhempien osallisuuteenkin on kiinnitetty enenevässä määrin huomiota. Suomen Akatemian vuosina 2011–2014 rahoittamassa Perheet 24/7-tutkimushankkeessa on tutkittu vanhempien vuorotyön yhteyksiä perhe-elämään ja alle kouluikäisten lasten hyvinvointiin Suomessa, Hollannissa ja Iso-Britanniassa (Perheet 24/7 n.d.).

Laakso ja Turja (2011) ovat kehittäneet Jyväskylän yliopistossa Tarinataikuri-tuokio-menetelmän lapsen kuulemiseksi arjen vuorovaikutustilanteissa ja niissä ilmenevissä ristiriidoissa. Lehtomäki (2013) on tutkinut gradussaan tarinataikuri-tuokio-menetelmää apuna käyttäen turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia vuorohoitokontekstissa. Lehtomäen tutkimus oli osa Perheet 24/7-tutkimushanketta. Tarinataikuri-tuokio-menetelmän avulla lapset saivat kertoa valitsemiensa kuvien pohjalta tarinoita. Tutkimuksen avulla haluttiin edistää lasten osallisuutta sekä lasten näkemysten, mielipiteiden ja kokemusten kuulemistä. Tutkimustulosten perusteella vuorohoidossa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota lasten tarpeiden huomioimiseen, leikkien merkittävyyteen, aikuisen rooliin, lapsen kuulemiseen sekä päivärytmiin ja rutiineihin. (Lehtomäki 2013.)

Aikaisempien tutkimusten pohjalta on noussut myös jatkotutkimusaiheita lasten ja vanhempien osallisuuteen liittyen. Veijosen (2013) yamk-opinnäytetyön aiheena oli löytää päivähoidon työntekijöiden kasvatusvuorovaikutuksessa

toteuttamia hyviä käytäntöjä, joilla he tukevat lapsen sosioemotionaalista hyvinvointia vuorohoidossa. Veijosen opinnäytetyö oli osa Perheet 24/7-tutkimushanketta. Yksi Veijosen tutkimukseen liittyvän teemahaastattelun teema oli lapsen yksilöllisyyden ja osallisuuden tukeminen. Tutkimustulosten perusteella lasten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia päivähoidon arjesta tulee lisätä. Yksi Veijosen esille nostama jatkotutkimusaihe on se, että miten vanhempien ja lasten osallisuus päivähoidon arjesta saataisiin kasvamaan. (Veijonen 2013.)

Myös vanhempien osallisuutta on viime vuosina tutkittu sekä päivähoidossa että vuorohoidossa enenevässä määrin. Alvoittu ja Viitanen (2015) ovat tutkineet yamk-opinnäytetyössä vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumista vuoropäiväkotien kasvatusyhteistyössä. Opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa yhteisöllisyyttä rakentavia keinoja ja yhteistyötä heikentäviä tekijöitä vuorohoidossa vanhempien ja työntekijöiden näkökannalta. Opinnäytetyötutkimuksen tulosten perusteella vanhempien osallisuuteen ja vaikutusmahdollisuuksiin tulee kiinnittää jatkossa enemmän huomiota, koska osallisuus vuoropäivähoidossa näyttää olevan heidän opinnäytetyötutkimuksen mukaan vähäistä. Myös tämä opinnäytetyö oli osa Perheet 24/7-tutkimushanketta. (Alvoittu & Viitanen 2015.)

VKK-metro on pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämisyksikkö. Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksessa kehitettiin uusia työskentelytapoja lisätä lasten ja heidän perheidensä hyvinvointia VKK-metron toisella hankekaudella vuosina 2009–2011. Löytöretkellä osallisuuteen on VKK-metron vuonna 2011 julkaisema julkaisu, joka kertoo päiväkotien kehittämistyöstä kahden vuoden ajalta. Näkökulmana kehittämistyöhön oli osallisuuden vahvistaminen. Kehittämiskauden tuloksena syntyi uusia lapsen, vanhemman ja työntekijän osallisuutta vahvistavia työtapoja, joista esimerkkeinä osallistavat vanhempainillat ja tiedotuksen tehostaminen. (Löytöretkellä osallisuuteen - Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II 2011). VKK-metron muita osallisuuden teemaan liittyviä julkaisuja ovat Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010) osallisuutta käsittelevä tutkimusraportti, jossa selvitettiin pääkaupunkiseudun

päiväkotien työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuudesta sekä Vennisen, Leinosen, Rautavaara-Hämäläisen ja Purolan (2011) kysely vanhempien osallisuudesta päivähoidossa ja päiväkotien työntekijöiden osallisuudesta työyhteisössä. Stenvall ja Seppälä (2008) ovat selvittäneet tutkimuksessaan miltä osallisuus näyttää pääkaupunkiseudun päiväkodeissa.

Akola (2007) on tarkastellut gradututkimuksessaan lasten osallisuutta, kuulemistä ja vaikuttamista Suomessa ja Saksassa. Tutkimustulosten mukaan lapsilla oli Saksassa aktiivinen rooli toiminnan suunnittelussa. Toiminnansuunnittelun lähtökohtana olivat lasten kiinnostuksen kohteet ja teemat oli valittu lapsihavainnoin perusteella. Tutkimustulosten perusteella aikuisten tulee olla aktiivisia aloitteentekijöitä ja aikuisilla tulee olla aikaa kuunnella lasta. (Akola 2007.)

Sheridan ja Pramling Samuelsson (2001) ovat selvittäneet ruotsalaistutkimuksessaan lasten käsityksiä siitä, mitä päättäminen tarkoittaa. Tutkimuksessa on selvitetty myös sitä, tietääkö opettaja mistä esikoululaiset pitävät ja mistä asioista lapset voivat päättää. Tutkimustulosten perusteella lasten vaikuttaminen oli rajallista. Aikuisten ja lasten maailmat olivat tutkimustulosten mukaan erillään toisistaan. Lapset kokivat saavansa päättää niin sanotun vapaan leikin aikana, aikuiset päättivät päivän aikatauluista ja eri toimintojen ajoittumisesta. (Sheridan ja Pramling Samuelsson 2001.)

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Opinnäytetyötutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyötutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia päiväkodin kontekstissa. Lasten osallisuuden kokemuksia selvitetään teemahaastattelun avulla ja vanhempien osallisuuden kokemuksia selvitetään kyselylomakkeen avulla. Tavoitteena on saattaa opinnäytetyön kautta saatua tutkimustietoa varhaiskasvatuksen työntekijöille. Tutkimuspäiväkodin henkilökunta saa mahdollisuuden kuulla tutkimustuloksista ja tulla kuulluksi lasten ja vanhempien osallisuuteen liittyen kahdessa ryhmähaastattelussa. Teemahaastatteluista, kyselylomakkeista ja ryhmähaastatteluista kootun aineistoanalyysin avulla selvitetään lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia ja etsitään erilaisia näkökulmia, keinoja ja toimintatapoja, miten lasten ja vanhempien osallisuutta voitaisiin tukea ja lisätä. Opinnäytetyöstä saatua tutkimustietoa on mahdollista hyödyntää lasten ja vanhempien osallisuuden ja varhaiskasvatustyön kehittämiseen.

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia osallisuuden kokemuksia lapsilla ja vanhemmilla on päiväkodin kontekstissa?
2. Miten lasten ja vanhempien osallisuutta voitaisiin tukea ja lisätä päivähoiton arjessa tutkimuspäiväkodin henkilökunnan näkökulma huomioon ottaen?

4.2 Opinnäytetyötutkimuksen kohderyhmä ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyön tutkimus oli luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen, koska tutkimuksen tarkoituksena oli pyrkiä ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä eli lasten ja vanhempien osallisuutta päiväkodin kontekstissa. Hirsjärvi, Remes ja Saja-vaara (2009) määrittelevät, että laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. On yleisesti todettu, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään löytää tai paljastaa tosiasioita sen sijaan, että todennettaisiin jo olemassa olevia (totuus) väittämiä. (Hirsjärvi ym. 2009, 161–164.) Tapaustutkimus on yksi yleisimpiä kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonhankinnan strategioita. Tapaustutkimuksessa tarkoituksena on tutkia syvällisesti vain yhtä tai muutamaa kohdetta tai ilmiökokonaisuutta. Tapaustutkimuksessa tutkittavasta tapauksesta pyritään kokoamaan monella tavalla ja monipuolisesti tietoa. Tarkoituksena on ymmärtää ilmiötä aikaisempaa syvemmin. Tutkija saattaa löytää yksilöitä yhdistävän yhteisen piirteen, mutta yleisesti ottaen tapaus ei ole yleistettävissä. (Metsämuuronen 2003, 169–171; Tapaustutkimus 2015.)

Opinnäytetyötutkimuksessa tarkasteltiin lasten ja vanhempien osallisuutta kolmesta eri näkökulmasta, joita olivat lasten, vanhempien ja päivähoidon työntekijöiden näkökulmat. Opinnäytetyön tutkimuksellinen osuus toteutettiin keskisuomalaisessa päiväkodissa. Kunnalta anottiin tutkimuslupaa opinnäytetyötutkimusta varten. Toimeksiantajan edustajan kanssa keskustellessamme kyseinen päiväkotitoiminta osoittautui sopivaksi tätä opinnäytetyötutkimusta varten muun muassa päiväkodin koon puolesta, koska tarkoituksena oli valita tutkimukseen lapsia vanhempien eri lapsiryhmistä, jotta heidän anonymiteetti säilyy. Opinnäytetyötutkimuksen aineistonkeruumenetelminä käytettiin puolistrukturoitua lasten teemahaastatteluita, vanhempien kyselylomaketta ja henkilökunnan ryhmähaastatteluita. Hirsjärvi ja Hurme (2000) toteavat, että sekä haastattelu että kyselylomake ovat tietoisuuden ja ajattelun sisältöihin kohdistuvia menetelmiä. Ryhmähaastattelun avulla on mahdollista selvittää, miten henkilöt muodostavat yhteisen kannan johonkin ajankohtaiseen kysymykseen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35, 61.) Opinnäytetyötutkimuksessa haluttiin selvit-

tää myös henkilökunnan näkemyksiä lasten ja vanhempien osallisuuden teemaan liittyen.

Kvalitatiivinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan todellisissa tilanteissa. Tutkimuksen kohdejoukon tarkoituksenmukainen valinta on myös tyypillistä laadullisessa tutkimuksessa. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Kohdejoukko opinnäytetyötutkimukseen valittiin yhdessä tutkimuspäiväkodin henkilökunnan kanssa kahdesta eri lapsiryhmästä. Opinnäytetyötutkimuksen kohderyhmäksi valikoitui joukko viisivuotiaita lapsia, mutta ei kuitenkaan kaikkia päiväkodin viisivuotiaita lapsia vanhempineen, näin ollen tutkimukseen osallistuneet lapset eivät ole tunnistettavissa. Lähtään viisivuotiaat lapset valikoituivat tutkimukseen sen vuoksi, koska heillä on jo mahdollisesti aikaisempaa kokemusta päiväkodin arjesta ja oletuksena on, että he osaavat myös kertoa päivähoitoon liittyvistä asioista haastattelumenetelmän avulla. Vanhempien kyselyt päädyttiin lähettämään haastatteluun valittujen lasten vanhemmille, koska tarkoituksena oli tutkia kokemuksia, verrata lasten haastatteluita ja vanhempien kyselyitä ja löytää näistä mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia osallisuuden teemaan liittyen. Opinnäytetyötutkimukseen osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä, tutkimus toteutetaan joustavasti ja suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaisesti (Metsämuuronen 2003, 164). Opinnäytetyön tutkimuksellinen osuus rajattiin aluksi lasten ja vanhempien näkökulmiin osallisuuden teemaan liittyen, mutta prosessin edetessä päädyttiin kuitenkin ottamaan mukaan myös tutkimuspäiväkodin henkilökunta, jotta saataisiin laajempi tutkimusaineisto. Tutkimukseen mukaan valitut lapset ja heidän vanhempansa kertoivat osallisuuden kokemuksista omasta näkökulmastaan. Henkilökunnan ryhmähaastatteluissa osallisuutta käsiteltiin laajemmin ja yleisesti kaikkien tutkimuspäiväkodin lasten ja vanhempien näkökulmasta, ryhmäkeskustelujen myötä näkökulma osallisuuteen liittyen kasvoi siis huomattavasti.

Aineistonkeruuseen liittyvien materiaalien työstäminen ja aineistonkeruu toteutettiin syksyllä 2015. Tutkimukseen mukaan lähteviä henkilöitä tiedotettiin tutkimuksen etenemisestä selkeästi vaihe vaiheelta. Tutkimukseen mukaan valituille perheille lähetettiin etukäteen tutkimuslupakirje (liite 1), jossa oli tietoa tutkimuksesta. Tutkimuslupakirjeen liitteenä oli myös vanhempien/hooltajien suostumus lapsen osallistumisesta opinnäytetyötutkimukseen (liite 2). Vanhempien/hooltajien kyselyn (liite 3) mukana perheille lähetettiin tutkimuksen saatekirje (liite 4). Ennen haastattelua jokaisen lapsen kanssa täytettiin lapsen oma suostumus osallistua opinnäytetyötutkimukseen (liite 5). Henkilökunta sai myös etukäteen tietoa ryhmähaastatteluista ja kysymyksiä osallisuuden tekemään liittyen (liite 8).

4.2.1 Puolistrukturoitu teemahaastattelu lapsille

Tutkimuksen yhdeksi tutkimusmenetelmäksi valittiin puolistrukturoitu teemahaastattelu (liite 6). Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat, mutta siinä ei käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastatteltava saa vastata omin sanoin (Eskola & Suoranta 1998, 87). Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan ja haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelussa ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.) Puolistrukturoitu teemahaastattelu valittiin tutkimusmenetelmäksi lasten kanssa työskenneltäessä, koska sen avulla lapset saivat kertoa omin sanoin osallisuuden kokemuksista haastattelutilanteessa.

Haastattelun etu on joustavuus. Haastattelussa haastattelijalla on mahdollisuus tarvittaessa toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä ja selventää ilmausten sanamuotoa. Haastattelussa kysymykset voidaan myös esittää siinä järjestyksessä kuin tutkija katsoo aiheelliseksi. Haastattelussa haastatteliija voi myös toimia havainnoitsijana ja muistiin voidaan kirjoittaa myös kuinka asioita sanotaan. Haastattelun etuja on myös se, että haastatteluun voidaan valita

henkilöt, joilla on tietoa tutkittavasta aiheesta tai kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73–75.) Lasten kanssa työskenneltäessä teemahaastattelussa on etunsa, sillä haastattelutilanteessa on mahdollisuus tarvittaessa toistaa tai selventää asioita. Samalla on mahdollisuus havainnoida myös muun muassa lapsen vireystilaa ja kehua lasta.

Tutkimukseen ja haastatteluihin osallistui yhteensä kymmenen lasta, yksi tutkimukseen valittu lapsi kieltäytyi itse osallistumasta haastatteluun ennen haastattelutilannetta. Jokaisen lapsen kanssa täytettiin ennen haastattelua suostumus osallistua opinnäytetyötutkimukseen (liite 5), jossa kysyttiin lapsen halukkuutta osallistua opinnäytetyötutkimukseen ja lupaa käyttää lapsen tekemää piirustusta opinnäytetyössä. Suostumuslappuun lapsi sai kirjoittaa oman nimensä ja piirtää oman kätensä kuvan. Jokaiseen haastatteluun oli tulostettuna myös lasten teemahaastattelulomake (liite 6), johon pystyi tarvittaessa tekemään muistiinpanoja ja havaintoja haastattelun aikana.

Haastattelut järjestettiin palaverikäyttöön tarkoitettussa huoneessa. Osalle lapsista tämä huone oli entuudestaan tuttu, mutta jotkut lapset totesivat, etteivät olleet ennen käyneet kyseisessä huoneessa. Joitakin lapsia silminnähden jännitti haastattelutilanne. Monelle lapsista tämä haastattelu oli ensimmäinen heidän elämässään. Haastattelujen tukena oli käytössä neljä Kissanpäiväkissakorttia (liite 7). Kortit olivat Kissanpäivät-muistipelistä, joka on Pesäpuu ry:n lanseeraama tunne- ja muistipeli päivähoito- ja ala-asteikäisille (Kissanpäivät 2015). Kissanpäivät-korteista oli käytössä seuraavat tunnetilakortit: tyytyväinen, pettynyt, hämmästynyt ja kiukkuinen. Kissakorttien käyttäminen osoittautui lapsille mielekkääksi, keskustelun avaajaksi ja jännitystä lieventäväksi tekijäksi. Lapset olivat tulleet hoitoon ja haastatteluun omien sanojen mukaan pääasiassa hyvällä mielellä, tyytyväistä kissakorttia osoittaen. Haastattelun jälkeen luvattu piirustustehtävä ja tarra kiitokseksi haastatteluun osallistumisesta motivoivat myös lapsia osallistumaan haastatteluun. Teemahaastattelut nauhoitettiin sanelukoneelle, josta haastattelut litteroitiin eli puhtaaksi kirjoitettiin kirjalliseen muotoon.

Yksi haastattelu kesti keskimäärin noin 15 minuuttia ja yhden haastattelun litteroiminen vei aikaa keskimäärin tunnin. Litterointiaineistoa kertyi lasten haastatteluista noin 40 sivua (fontti Arial, fonttikoko 12). Haasteita lasten haastatteluiden litteroimiseen loi jokaisen lapsen yksilöllinen puhetyyli ja mahdolliset puheen tuottamisen haasteet, kuten joidenkin kirjainten puuttuminen puheesta. Häiriötekijöiksi osoittautuivat lasten haastatteluissa taustalta kuuluvat äänet. Haastattelut toteutettiin pääasiassa klo 9-13 välillä, joten lasten viireystila myös vaihteli kellonajan mukaan, esimerkiksi vähän ennen ruokaa lapsi saattoi olla jo nälkäinen ja ruokailun jälkeen väsynyt. Parhaaksi ajankohdaksi haastatteluille osoittautui aamupäivä.

Aineistonkeruumuotona lasten haastattelemineen on haasteellinen tapa kerätä tietoa lapsilta. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 129) toteavat, että lasten haastatteluissa puhuminen voi olla sivuosassa ja tietoa saadaan enemmän ei-kielellistä tietä, esimerkiksi leikin, lelujen tai piirroksien avulla. Karlssonin (2006) mukaan haastattelu on yleensä kaukana leikillisyydestä, joka on lapsen toiminnan perusta. Haastateltavana oleminen ei ole lapselle luontainen tapa kertoa ajatuksistaan ja lapset vastaavat haastatteluissa yleensä lyhyesti. (Karlsson 2006, 10.) Punch (2002, 325) toteaa, että lapset eivät ole välttämättä tottuneet ilmaismaan mielipidettään vapaasti tai että aikuiset ottaisi heitä vakavasti, koska aikuisten asema yhteiskunnassa on niin hallitseva. Totesin näitä samoja asioita ja ilmiöitä lasten haastatteluissa. Haastattelussa mukana olleet kissakortit osoittautuivat lapsille mieluisiksi, jotka toimivat myös keskustelun avaajina ja lievensivät jännitystä haastattelutilanteessa.

Leikki ja leikkiminen nousivat esille lasten haastatteluiden aikana monessa eri yhteydessä. Haastattelun jälkeinen piirustustehtävä oli opinnäytetyötutkimuksessani sivuosassa, mutta se osoittautui lapsille tärkeäksi ja antoi myös osaltaan tärkeää tietoa siitä, että leikkiminen on lapsille tärkeää. Lapsi sai tehtäväksi piirtää jotain, mikä on päiväkodissa mukavaa. Piirustuksissa esiintyviä asioita olivat muun muassa erilaiset leikit (4/10) (barbileikki, lääkrileikki, eläinleikki, autoleikki), keinuminen, voimamies, oma kuva ja piirtäminen. Opinnäytetyön liitteenä on neljä lasten piirustusta (liite 9).

4.2.2 Kysely vanhemmille/huoltajille

Toiseksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen kysely haastateltujen lasten vanhemmille (liite 3). Kyselyyn vastaamalla vanhempien oli mahdollista kertoa avoimien kysymyksien avulla osallisuuden kokemuksista. Tuomen ja Sarajärven (2009, 72) mukaan kyselyn idea on yksinkertainen, kun haluamme tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii niin kuin toimii, on järkevää kysyä asiaa häneltä. Kysely valikoitu aineistonkeruumenetelmäksi lasten vanhemmille, koska se koettiin perheiden arjen ja erilaisten perhetilanteiden kannalta joustavaksi tutkimusmenetelmäksi.

Kysely on tehokas menetelmä ja sen avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto. Kysely säästää toisaalta tutkijan aikaa ja vaivannäköä, mutta hyvän lomakkeen laatiminen vie kuitenkin aikaa ja vaatii tutkijalta monenlaista tietoa ja taitoa. Kyselymenetelmään liittyen on kuitenkin olemassa myös heikkouksia, esimerkiksi ei ole mahdollista varmistua siitä, miten vakavasti vastaajat suhtautuvat tutkimukseen, ei tiedetä millainen tietämys vastaajilla on aiheeseen liittyen ja myös väärinymmärryksiä on vaikea havainnoida. Joissakin kyselyissä vastaamattomuus nousee myös suureksi. (Hirsjärvi ym. 2009, 195.)

Kyselyt toimitettiin haastatteluihin valittujen lasten vanhemmille tutkimuspäiväkodin kautta. Kyselyitä lähetettiin yhteensä yhteentoista perheeseen. Kyselylomakkeessa oli avoimia kysymyksiä lasten ja vanhempien osallisuuden teemaan liittyen. Avoimien kysymyksien avulla haluttiin kuulla ja kartoittaa vanhempien näkökulmia ja ajatuksia lasten ja vanhempien osallisuuteen liittyen. Vanhempien kyselyt päädyttiin ohjaamaan täytettyinä tutkimuspäiväkodille niitä varten osoitettuihin laatikoihin. Kyselyiden mukana oli tyhjä kirjekuori, jossa kysely oli mahdollista palauttaa. Kun palautus oli osoitettu päiväkodille, oli tutkimuspäiväkodin henkilökunnalla mahdollisuus muistuttaa vanhempia kyselyiden palauttamisesta. Vanhempien kyselyitä palautui täytettyinä yhteen-

sä neljä. Kyselyitä palautui päiväkodilla oleviin laatikoihin kolme ja yksi kysely palautui postitse. Yksi perhe oli unohtanut palauttaa kyselyn päiväkodille määrääkaan mennessä ja postitti sen jälkikäteen.

4.2.3 Ryhmähaastattelu tutkimuspäiväkodin henkilökunnalle

Kolmanneksi aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui ryhmähaastattelu. Eskola ja Suoranta (1998) määrittelevät, että ryhmähaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa samalla kertaa on paikalla useita haastateltavia. Ryhmähaastattelun tavoitteena on ryhmäkeskustelu tutkijan haluamasta aiheesta tai teemoista. Ryhmähaastattelu on tehokas menetelmä, sillä samalla kertaa saadaan haastateltua useita henkilöitä. Haastateltavat voivat innostaa toinen toisiaan puhumaan aiheista ja sen avulla on mahdollisuus saada myös tietoa tavallista enemmän. (Eskola & Suoranta 1998, 95–97.) Ryhmähaastatteluihin päädyttiin tässä opinnäytetyössä siitä syystä, että myös tutkimuspäiväkodin henkilökunta sai kuulla opinnäytetyön tutkimustuloksista ja mahdollisuuden tulla kuulluksi lasten ja vanhempien osallisuuteen liittyen.

Haastattelun onnistumisen kannalta suositellaan, että tiedonantajat voisivat tutustua etukäteen kysymyksiin, teemoihin tai ainakin haastattelun aiheeseen. On eettisesti perusteltua kertoa haastateltaville, että mitä aihetta kyseinen haastattelu koskee. Jos haastateltavat eivät tiedä, mistä on kyse, voi olla että eivät he lupaudu mukaan tutkimukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Tässä opinnäytetyössä tutkimuspäiväkodin henkilökunta lähti myönteisesti mukaan opinnäytetyötutkimukseen. Toimitin henkilökunnalle etukäteen tietoa ryhmähaastatteluista ja kysymyksiä osallisuuden teemaan liittyen (liite 8). Tutkimuspäiväkodin henkilökunta oli jo etukäteen tietoinen opinnäytetyötutkimuksesta, koska työskentely ja aineistonkeruu oli aloitettu lasten ja vanhempien osalta aikaisemmin toimintakauden aikana.

Ryhmähaastattelussa haastattelijan tehtävänä on saattaa keskustelu alkuun ja olla sen jälkeen mahdollisimman hiljaa. Ryhmähaastattelun tavoitteena on suhteellisen vapaamuotoinen, mutta kuitenkin asiassa pysyttelevä keskustelu, jossa on avoin ilmapiiri. Ongelmana ryhmähaastattelussa saattavat olla ryhmää dominoivat yksittäiset henkilöt. (Eskola & Suoranta 1998, 98.) Ryhmähaastatteluiden keskustelut olivat erittäin antoisia niin minulle tutkijan näkökulmasta kuin tutkimuspäiväkodin työntekijöille heidän oman työnsä näkökulmasta. Välillä olisi tehnyt mieli osallistua myös itse keskusteluun, mutta jo alussa kerroin haastateltaville roolistani olla haastattelun vetäjänä.

Henkilökunta kutsuttiin koolle kahteen ryhmähaastatteluun keväällä 2016. Ryhmähaastattelut järjestettiin lasten päiväuniaikaan, jolloin suurimman osan päivähoitohenkilökunnan jäsenistä oli mahdollista päästä osallistumaan niihin. Ryhmähaastattelujen ryhmät muodostuivat sen mukaan, miten työntekijät pääsivät irtautumaan omasta työstä. Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä kymmenen varhaiskasvatuksen työntekijää, toiseen haastatteluun osallistui kuusi ja toiseen neljä työntekijää. Ryhmähaastatteluissa esitettiin yhteenveto lasten haastatteluiden ja vanhempien kyselyiden tutkimustuloksista ja henkilökunta sai mahdollisuuden tulla kuulluksi lasten ja vanhempien osallisuuden teemaan liittyen. Ryhmähaastattelut nauhoitettiin sanelukoneelle, josta haastattelut litteroitiin eli puhtaaksikirjoitettiin kirjalliseen muotoon.

Yhdelle ryhmäkeskustelulle oli varattu aikaa yksi tunti. Tunti osoittautui kuitenkin melko lyhyeksi ajaksi keskusteltavaan aiheeseen nähden, sillä aiheesta nousi paljon keskusteltavaa työntekijöiden keskuudessa. Häiriötekijöiksi osoittautuikin juuri tämä ryhmähaastatteluihin varattu tiukka aikataulu ja haastatteluiden ajankohta, sillä yksi ryhmähaastatteluun osallistunut työntekijä kävi saattamassa yhden lapsen hakijalleen haastattelun aikana. Toisessa haastattelussa yksi työntekijä joutui lähtemään kesken haastattelun pois palaverin vuoksi. Nämä asiat vaikuttivat osaltaan ryhmäkeskustelujen luonteeseen pienellä keskeytyksellä.

Ryhmähaastattelussa käytiin aluksi läpi muutama kysymys henkilökunnan näkökulmasta lapsen osallisuuden teemaan liittyen (liite 8), sen jälkeen henkilökunta sai kuulla lasten haastatteluiden tutkimustulosten yhteenvedon. Yhteenvedon jälkeen kysyin vielä tutkimustulosten jälkeen heränneitä ajatuksia ja mahdollisesti mieleen nousseita kehittämisen näkökulmia lasten osallisuuteen liittyen. Tämän jälkeen siirryttiin vanhempien osallisuuden teemaan saman kaavan mukaisesti. Molemmissa ryhmähaastatteluissa kaikki haastatteluihin osallistuneet osallistuivat jollain tavalla keskusteluun, toki molemmista ryhmistä nousi aktiivisempia keskustelijoita, jotka olivat enemmän äänessä.

Yksi ryhmähaastattelu kesti keskimäärin tunnin ja yhden ryhmähaastattelun litteroiminen vei aikaa keskimäärin 2-3 tuntia. Litterointiaineistoa kertyi ryhmähaastatteluista noin 20 sivua (fontti Arial, fonttikoko 12). Ryhmähaastatteluiden litteroimisessa haasteiksi osoittautuivat työntekijöiden erilaiset puhetyylit ja puheessa käytettävät täytesanat. Sanelukone oli ryhmähaastatteluiden aikana keskeisellä paikalla ja äänet olivat taltioituneet pääasiassa hyvin, mutta joidenkin yksittäisten työntekijöiden kohdalla jotkut sanat oli sanottu niin hiljaa, että piti kuunnella monta kertaa tarkkaan sama kohta uudelleen sanelukoneelta.

4.3 Aineiston analyysimenetelmä teemoittelu

Kvalitatiivisen aineiston analyysissä on useita eri tapoja. Tässä opinnäytetyössä lasten haastatteluiden, vanhempien kyselyiden ja työntekijöiden ryhmähaastatteluiden analyysimenetelmäksi valittiin teemoittelu. Teemoittelu valittiin analyysimenetelmäksi, koska teemoittelun avulla koko aineisto saatiin hyvin vertailtavaan muotoon. Teemoittelun teemat oli jäsenneeltävissä lasten teemahaastattelun ja vanhempien kyselyiden pohjalta. Lasten haastatteluista ja vanhempien kyselyistä oli tarkoitus verrata millaisia asioita, yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia niistä nousee esille lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksiin liittyen. Myös ryhmähaastatteluiden analyysimenetelmäksi valikoitui teemoittelu, koska ryhmähaastattelut oli tarkoitus jäsentää lapsilta ja van-

hemmiltä kerättyjen tutkimustulosten kanssa vertailtavaan muotoon. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 173) tarkoittavat teemoittelulla sitä, että analyysivaiheessa tarkastellaan sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle ja ne saattavat pohjautua teemahaastattelun teemoihin.

Ennen varsinaista aineiston analysointia täytyy aineisto saattaa sellaiseen muotoon, että analysoiminen on mahdollista. Yleensä haastattelut ja muistiinpanot litteroidaan eli puhtaaksikirjoitetaan. On myös mahdollista litteroida vain sellaiset osat, jotka ovat oleellisia tutkimuksen raportoinnissa. (Metsämuuronen 2003, 196.) Lasten haastatteluista litteroitiin kaikki puheenvuorot. Lasten haastatteluiden litteroimisen ja vanhempien kyselyiden yhteenvedon jälkeen luin aineiston useaan kertaan läpi ja tein aineistanalyysin ryhmähaastatteluita varten teemoittelun avulla.

Kartoitin lasten haastatteluiden ja vanhempien kyselyiden aineistoista esille nousevia yhteisiä teemoja ja piirteitä erivärisiä kyniä apuna käyttäen. Tuomi ja Sarajärvi (2009) määrittelevät, että teemoittelussa painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu. Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan, jolloin tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa on mahdollista vertailla. Jos aineiston keruu on tapahtunut teemahaastattelulla, muodostavat haastattelun teemat jo itsessään jäsenyyksen aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Teemoittelun teemat oli jäsenneuvottelussa lasten teemahaastattelun ja vanhempien kyselyn pohjalta. Keskeisiksi teemoiksi nousivat lasten teemahaastatteluiden pohjalta lapsen omat osallisuuden ja kuulluksi tulemisen mielipiteet ja kokemukset, vaikuttamismahdollisuudet sekä lapsille tärkeä teema leikkiminen. Vanhempien kyselyiden pohjalta nousi keskeisiksi teemoiksi vanhemman omaan osallisuuteen liittyvät kokemukset ja mielipiteet, lapsen osallisuuteen liittyvät kokemukset ja mielipiteet sekä kasvatuskumppanuus.

Lasten haastatteluita ja vanhempien kyselyitä työstäessäni tulostin tyhjän teemahaastattelurungon ja tyhjän vanhempien kyselyn, johon tein merkintöjä erivärisiä kyniä apuna käyttäen. Erivärisillä kynillä tehdyt merkinnät auttoivat

asioiden teemoittelussa, yhtäläisyyksien merkkauksessa ja niiden vertailussa. Lukumäärän merkitsemistapana haastatteluista ja kyselyistä esille nousseisiin yhtäläisyyksiin käytin ”tukkimiehen kirjanpitoa”. Merkintöjen pohjalta tarkastelin aineistosta esille nousevia asioita suhteessa toisiinsa, jonka jälkeen siirryin tarkastelemaan teemoja laajemmin vertailemalla lasten haastatteluita ja vanhempien kyselyitä. Hirsjärvi ja Hurme (2000,174) toteavat, että haastatteluaineistosta esiin nousevien seikkojen tarkastelu suhteessa toisiin on analyysin olennaisin osa.

Kananen (2014, 99–100) toteaa, että laadullisessa tutkimuksessa tiedonkeruu ja analyysi vuorottelevat: analyysin jälkeen seuraa uusi tiedonkeruuvaihe, jolla täydennetään analyysia. Tässä opinnäytetyötutkimuksessa lasten haastatteluiden ja vanhempien kyselyiden analyysin jälkeen seurasi uusi tiedonkeruuvaihe kahdessa ryhmähaastattelussa, joiden avulla täydennettiin analyysia. Henkilökunnan ryhmähaastatteluista litteroitiin henkilökunnan puheenvuorot, keskustelujen välissä esitetyt tutkimustulokset jätettiin kirjoittamatta uudelleen. Litteroinnin jälkeen henkilökunnan ryhmähaastatteluiden aineisto otettiin käsitteelyyn teemoitellen. Myös henkilökunnan ryhmähaastatteluiden teemat olivat jäsenneuvottelussa lasten teemahaastattelun ja vanhempien kyselyn pohjalta. Tein merkintöjä henkilökunnan ryhmähaastatteluaineistoon erivärisiä kyniä apuna käyttäen, joka auttoi teemoittelussa, yhtäläisyyksien merkkauksessa ja niiden vertailussa. Tarkastelin aikaisemmasta analyysista ja henkilökunnan ryhmähaastatteluista esille nousevia teemoja, piirteitä ja eroavaisuuksia erivärisillä kynillä tehtyjen merkintöjen avulla.

Tutkimustuloksia analysoidessani pyrin etsimään vastauksia tutkimukselle asettamiin tutkimuskysymyksiin: millaisia osallisuuden kokemuksia lapsilla ja vanhemmilla on päiväkodin kontekstissa ja miten lasten ja vanhempien osallisuutta voitaisiin tukea ja lisätä päivähoidon arjessa tutkimuspäiväkodin henkilökunnan näkökulma huomioon ottaen. Tutkimustulosten analysointi tapahtui pitkin tutkimusprosessia. Hirsjärvi ym. (2009, 223) toteaa, että kun aineistoa kerätään kvalitatiivisessa tutkimuksessa monissa eri vaiheissa, tapahtuu aineiston analyysi pitkin matkaa ja aineistoa analysoidaan ja kerätään osittain samaan aikaan.

5 Tutkimustulokset

5.1 Lasten osallisuuden kokemuksia ja mielipiteitä

Lasten teemahaastatteluihin osallistui kymmenen lasta. Tässä alaluvussa esitetään analyysi lasten haastatteluista teorialietoon peilaten. Opinnäytetyötutkimusta varten haastateltiin kymmenen (10) lasta, jonka vuoksi tuloksia on syytä pitää suuntaa antavina. Sitaatit on koodattu seuraavasti lapsi 1 = (L1) ja niin edelleen, haastattelija (H).

Lasten kokemuksia osallisuudesta päivähoidon arjessa

Yli puolet haastatelluista (6/10) lapsista koki, että kun heillä on aikuiselle asiaa, niin aikuinen kuuntelee. Kaksi lasta vastasi, että aikuinen ei kuuntele/ei osaa sanoa, että kuunteleeko. Uskaltaminen nousi esille, kun eräs lapsi kertoi, ettei uskalla sanoa tai puhua aikuiselle. Vastauksista (2/10) ilmeni myös sellainen näkökulma, että lapsi koki, että joskus aikuinen kuuntelee, joskus ei. Tässä erään lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta:

Noo, joskus sillä on joku muu juttu, niin mä ootan ja sitten ku se ei enää puhu sitä, niin sitten mä vastaan. (L3)

Tämä on hyvä esimerkki siitä, että lapsi osaa odottaa taitavasti omaa vuoroaan. Lasten haastatteluiden perusteella kaikki lapset eivät kuitenkaan koe tulelevansa kuulluksi päivähoidon arjessa. Kaikkien ja etenkin pienempien lasten kohdalla muun muassa oman vuoron odottaminen ei välttämättä vielä onnistu

yhtä hyvin ja sitä, kuten monia muitakin taitoja vielä harjoitellaan. Turja (2007) toteaa, että keinoja lasten kuulemiseen on viime vuosina kehitetty. Tutkimusten myötä on karttunut tutkimustietoa siitä, mitä lapset pitävät tärkeänä, mutta kuitenkin on olemassa vähän tutkimuksia siitä, miten lapset tulevat todellisuudessa kuulluksi päivähoidossa ja miten he vaikuttavat kasvatushenkilökunnan ajatteluun ja toimintaan. Aikuisilla tulee olla herkkyyttä ja taitoa tulkita lasta lapsen omista näkökohdistaan. (Turja 2007, 174–176.) Tässä erään lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta päiväunihetkellä:

Siel nukkarissa mä haluaisin nukkua, mut mä en saa nukuttua, ku siel on niin paljon niitä ääniä. (L7)

Häiritseekö ne sinua? (H)

Joo. Ne nukkumisen takii. (L7)

Oletko kertonut aikuiselle tästä asiasta? (H)

En. Mä en oo ikinä muistanu enkä muista. Nukkarissa mä en voi sanoo, ku ne heti sanoo et shh tai hiljaa. Ne ei oikein anna mun sanoo mitään siel nukkaris, mä en muista sanoo missään muual- la. (L7)

Haastatteluissa ei noussut montaa sellaista asiaa, joista lapset eivät omasta mielestään pidä päiväkodissa. Osa lapsista sanoi haluavansa olla lyhyemmän ajan päiväunihetkellä, mutta vain yksi lapsi nimesi päiväunien nukkumisen epämiellyttävänä asiana. Asioita, joita lapset nimesivät asioina joista eivät pidä olivat kaverin huutaminen korvaan, kun joku tietty hoitokaveri ei ole paikalla tai kun lapsi kokee, että kukaan ei halua häntä mukaan leikkiin. Kasvattajilla onkin tärkeä tehtävä havainnoida ja huomata päivähoidon arjessa ja lapsiryhmässä erilaisia tapahtumia ja ilmiöitä. Kyrönlampi-Kylmänen (2007) toteaa, että kasvattajalla on hyvin tärkeä rooli havainnoida lasten leikkiä myös siitä näkökulmasta, että leikin ulkopuolelle jäävä lapsi tulee huomatuksi. Lapsen ei tulisi tuntee päiväkodissa ollessaan huolta siitä, pärjääkö tai selviytyykö hän ryhmässä eikä hänen tulisi joutua pohtimaan kysymystä miksi häntä ei huolita leikkiin mukaan. (Kyrönlampi- Kylmänen 2007, 158–159.) Turjan (2007) mukaan kasvattajien tulee toimia aktiivisina aloitteentekijöinä, jotta lasten kuuleminen ja osallisuus lisääntyisi. Usein lasten ajatukset tulevat esiin vapaamu-

toisissa vuorovaikutustilanteissa, joihin aikuisilla pitää olla myös aikaa päivähoidon arjessa. (Turja 2007, 193.)

Melkein kaikki haastatelluista lapsista (8/10) osallistuvat mielellään yhteisille hetkille, koska ne ovat heidän mielestään kivoja. Ulkoilutilanteissa lapset kokivat voivansa vaikuttaa leikkeihin liittyviin asioihin. Ruokailutilanteissa lapset kokivat, ettei heillä ei ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa muihin asioihin, kuin siihen, miten paljon syö tai juo. Turjan (2016) mukaan lapsilla on parhaat mahdollisuudet vaikuttaa henkilökohtaisiin asioihin ja leikkeihin, kuten miten paljon lapsi haluaa syödä tai mitä hän haluaa leikkiä päivän aikana. Lasten on mahdollista tehdä ehdotuksia toiminnan sisältöön liittyen vapaammissa tilanteissa, kuten esimerkiksi ulkoilun aikana, retkellä tai laululeikkituokiolla, mutta lapsia otetaan harvemmin mukaan aikuisten ja lasten yhteisistä asioista neuvottelemiseen ja päättämiseen. (Turja 2016, 46, 52.)

Vuorisalon (2013) väitöskirjatutkimuksen perusteella puheliaille lapsilla on paremmat mahdollisuudet tulla kuulluksi ja kertoa mielipiteensä. Vuorisalo toteaa, että vaikka päiväkodissa on tavoitteena tarjota kaikille lapsille tasarvoiset edellytykset osallistua, niin siitä huolimatta osallistumismahdollisuudet ovat erilaisia. Osallistumisen mahdollisuudet olivat Vuorisalon tutkimuksen mukaan lapsilla erilaiset, osallistuminen vaihteli päiväkodissa sen mukaan, millaisessa asemassa lapsi oli lapsiryhmässä. (Vuorisalo 2013.)

Lasten mielipiteitä omista vaikutusmahdollisuuksista

Kun lapsilta kysyttiin, mistä asioista he haluaisivat päiväkodissa päättää, vastasi suurin osa, että ei mistään (4/10) tai ei tiedä (3/10). Leikkiminen nousi esille kolmessa haastattelussa asiana, josta lapset haluaisivat päättää (3/10). Vastauksista nousi myös epäselvyys siitä, mistä asioista lapsilla on oikeus päättää tai mihin heillä on mahdollisuus vaikuttaa (6/10). Tässä kahden lapsen mielipiteitä siitä, mistä he haluaisivat päiväkodissa päättää:

Voisin leikkiä, kavereitten kanssa. (L1)

En aina kyllä tiedä mistä asioista mä päätän ja mistä en. (L4)

Lasten haastatteluiden perusteella lasten vaikuttamismahdollisuudet ovat päiväkodissa melko vähäiset. Lapset eivät ole myöskään kovin tietoisia siitä, mistä heidän on mahdollista päättää. Turjan (2007, 187) kokoaman tutkimusaineiston perusteella lasten kuuleminen tapahtuu hiljaisesti niin sanotusti ylhäältä alaspäin, joka tarkoittaa sitä että aikuiset havainnoivat lasten toimintaa ymmärtääkseen heitä ja heidän tarpeitaan ja kiinnostuksen kohteitaan, mutta lapset eivät ole itse olleet tietoisia osallisuudestaan. Turja (2016, 50) toteaa, että aikuisilla lienee helpompaa ottaa vastaan lapsilta ryhmän toimintaa koskevia ideoita ja muokata ne itse toiminnaksi kuin antaa lapsille mahdollisuus osallistua koko suunnittelu-, valmistelu- ja arviointiprosessiin. Laakso ja Turja (2016) herättelivät pohtimaan lapsen kuulemista ja osallisuutta käsittelevällä luennolla sitä, että saavatko lapset riittävästi tietoa omista mahdollisuuksistaan ja ovatko lapset tietoisia siitä, että heiltä saatetaan myös ”napata ideoita”?

Haastattelun kysymysten perusteella lapset haluaisivat vaikuttaa nykyistä enemmän toiminnan sisältöön, kuten esimerkiksi mitä viikon eri päivinä tehdään tai mitä lauluhetkillä lauletaan. Lasten haastatteluiden perusteella lapsilla on melko vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa päiväkodin materiaaliin hankintoihin. Kysyttäessä haluaisiko lapsi tulla mukaan itse kertomaan asioistaan ja taidoistaan varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluun, lapset olivat epätietoisia ja puolet (5/10) lapsista oli sitä mieltä että ei haluaisi. Asiaa kohtaan heräsi parilla lapsella mielenkiinto (2/10) ja yksi lapsi totesi olevansa kiinnostunut, mutta ettei kuitenkaan ehkä uskaltaisi. Tässä kahden lapsen mielipiteitä varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluun osallistumisesta:

No aina mä en ihan kaikkea uskalla ja mä melkein, melkein unohdan sen mun taidonkin. Silleen. (L4)

No, siksi koska mä haluaisin kertoa itsestäni. (L3)

Lasten vaikuttamismahdollisuudet rajoittuivat lasten haastatteluiden perusteella lähinnä vapaan leikin tilanteisiin. Opinnäytetyön tutkimustulokset olivat hyvin samankaltaisia Sheridan ja Pramling Samuelsson (2001) ruotsalaistutkimuksen tutkimustuloksiin verrattuna. Molempien tutkimustulosten perusteella lasten vaikuttaminen oli rajallista, lapsilla oli kuitenkin mahdollisuus ehdottaa lauluja ja leikkejä yhteisissä kokoontumisissa.

Aikuisen rooli lapsen näkökulmasta

Kun lapsilta kysyttiin aikuisten osallistumisesta leikkiin, vastasi melkein kaikki haastatteluihin osallistuneet lapset (8/10), etteivät aikuiset tule mukaan leikkiin. Yksi lapsi vastasi, että aikuiset tulevat leikkiin ja eräs toinen vastasi, että aikuiset tulevat joskus mukaan leikkiin. Yli puolet lapsista (6/10) kuitenkin haluaisivat aikuisten tulevan mukaan leikkiin. Muutama lapsista (3/10) vastasi, ettei haluaisi tai ei osaa sanoa haluaisiko aikuisten osallistuvan lasten leikkeihin. Tässä kahden lapsen mielipiteitä aikuisten osallistumisesta leikkiin:

Kyllä, mä pidän, että ne joskus tulis leikkiin, siksi koska aikuiset on kivoja. (L4)

Ei tule leikkiin, niin ku ne vaan juttelee. Ku ne ei osaakaan leikkiä. (L1)

Lasten haastattelujen perusteella aikuiset eivät siis juurikaan osallistu lasten leikkeihin. Turja (2007, 182) toteaa kokoamansa tutkimusaineiston pohjalta, että lapset saattavat olla tottuneetkin siihen, ettei henkilökunnalla ole jatkuvassa kiireessä aikaa olla läsnä ja antaa aikaa yksittäiselle lapselle. Kysyttäessä lapsilta, mistä asioista aikuiset päättävät, tuli epätietoisia vastauksia

(4/10). Tässä yksi lasten vastauksista noussut näkökulma siitä, mistä aikuiset päättävät:

Syömisestä, nukkumisesta, ulkoilusta ja sitten vielä leikkimisestä. (L5)

Osa lapsista oli siis epätietoisia siitä, mistä aikuiset päättävät, mutta osa oli taas sitä mieltä, että aikuiset päättävät melkein kaikesta. Siihen lapset eivät osanneet kuitenkaan vastata, mitä mieltä he ovat siitä, kun aikuiset päättävät. Kysymykseen vastanneista lapsista vain kaksi pitivät siitä, että aikuiset päättävät asioista. Yksi lapsi kertoi seuraavin sanoin olevansa aika tyytyväinen tilanteeseen ja siihen, ettei tarvitse itse päättää niin paljon:

No, aika tyytyväinen. Niin, että sit ei tarte ite päättää niin paljon asioista. Saa välillä vähän levätä. (L4)

Leikkiminen on tärkeää

Lasten haastatteluiden päällimmäiseksi teemaksi nousi ylivoimaisesti leikkiminen. Suurin osa (8/10) lapsista kertoi leikkimisen olevan mukavinta tekemistä päiväkodissa. Muita asioita, joista lapset kertoivat pitävänsä, olivat piirtäminen, keinuminen, muovailu, ”rallin ajaminen” ja se, kun päiväkodissa on erilaisia leikkivälineitä kuin kotona. Kaikki lapset kokivat, että saavat tehdä päivän aikana tarpeeksi sitä, mikä on omasta mielestä mukavaa. Kysymykseen saako itse päättää, mitä leikkii vapaan leikin aikana, yli puolet (7/10) lapsista vastasi, että saa omasta mielestään päättää. Muutamassa haastatteluissa nousi esille hoitokavereihin liittyvät erimielisyydet leikin valinnan suhteen. Yksi lapsi kertoi osaavansa kyllä päättää mitä leikkisi, mutta antaa kuitenkin muiden kavereiden päättää.

Lapsen oikeuksien sopimukseen on kirjattu, että lapsella on oikeus leikkiin (Lapsen oikeuksien sopimus 2015, artikla 31). Koivunen (2009, 40) toteaa,

että leikki ei ole lapsen työtä vaan lapselle tärkeä kehitystehtävä. Leikin ja leikillisten oppimisympäristöjen kehittäminen on nähty tärkeäksi teemaksi, nimitäin VKK-Metron kehittämiskauden 2014–2016 teema on leikin ja leikillisten oppimisympäristöjen luominen pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksessa (Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa n.d.). Sirenius (2004, 14) toteaa, että leikillä on oltava keskeinen sija alle kouluikäisten lasten keskuudessa, koska se on johtava kehityksen ja oppimisen lähde tässä ikävaiheessa. Myös aikaisempien tutkimusten valossa leikin merkitystä on korostettu. Kyrönlampi-Kylmänen (2007) toteaa tutkimuksessaan, että lapsen mahdollisuutta leikkiin on vahvistettava päiväkodissa. Lehtomäki (2013) toteaa tutkimustulosten perusteella, että muun muassa leikkien merkittävyyteen tulisi kiinnittää vuorohoidossa erityistä huomiota.

5.2 Vanhempien kokemuksia ja mielipiteitä osallisuudesta

Vanhempien/hoitajien kyselyitä palautui täytettyinä neljä. Vastausten vähäisen määrän vuoksi tuloksia on syytä pitää suuntaa antavina. Kaksi kyselylomaketta oli täyttänyt äiti ja kaksi kyselylomaketta molemmat vanhemmat (äiti ja isä) eli kyselyiden vastaajina oli yhteensä kuusi (6) vanhempaa. Tässä aluvuossa esitetään analyysi vanhempien kyselyistä teoreettiseen näkökulmaan. Lainaukset vanhempien vastauksista on koodattu seuraavasti vanhempi 1 = (V1) ja niin edelleen.

Vanhempien osallisuus

Vanhempien osallisuus koettiin pääasiassa tärkeäksi päivähoidon arjessa (3/4). Yhdessä vastauksessa oli vastattu, että asiaa ei koeta tärkeäksi, mutta ei osata selittää että miksi. Perusteluita sille, että osallisuus koettiin tärkeäksi, oli muun muassa se, että vanhemmat tuntevat lapsensa parhaiten ja sen vuoksi on tärkeää keskustella yhdessä lasten asioista. Yhteistyö ja tiedonvai-

to koetaan tärkeäksi. Vastauksista välittyi myös luottamus varhaiskasvatuksen henkilökuntaa ja heidän tekemää työtänsä kohtaan:

Luotamme, että henkilökunta osaa tehdä päätöksiä lastemme parhaaksi ja tuovat tarvittaessa epäkohtia esille. (V3)

Kaskela ja Kekkonen (2006, 26) toteavat, että on merkityksellistä vanhempien osallisuuteen kannustamisen kannalta, millaista tietoa vanhempi saa päivähoidosta ja miten perheiden ääni päivähoidossa kuuluu. Kysyttäessä millä tavalla vanhempien osallisuus päiväkodin arjessa vanhempien mielestä toteutuu ja mihin asioihin heillä on mahdollista vaikuttaa, nousi esille päällimmäisinä hyvät ja avoimet keskustelut/vuorovaikutus lasta tuodessa ja hakiessa sekä vasukeskustelut. Lasten tarpeiden huomioiminen koettiin tärkeäksi, esimerkiksi päiväuniasioihin liittyen.

Kaikissa vastauksissa (4/4) oli vastattu, että vanhemmat kokevat olevansa tyytyväisiä mahdollisuuksistaan vaikuttaa ja saada äänensä kuuluviin. Vastauksista ilmeni myös näkökulma, ettei vaikuttamiselle ole koettu olevan juuri tarvetta (2/2). Vanhempien vaikuttamismahdollisuuksista kysyttäessä vastauksen perusteella (3/4) olivat tyytyväisiä nykyhetkeen ja vaikutusmahdollisuuksiin toiminnan suunnittelun suhteen. Yhdestä vastauksesta nousi esille se näkökulma, että mahdollisuudet vaikuttaa toiminnan suunnitteluun kohdistuvat lähinnä omaan lapseen liittyviin asioihin:

Ei yleisellä tasolla. Toki hieman oman lapsen asioissa. Ei ehkä niinkään toiminnansuunnitteluun mutta rutiineihin kyllä. (V4)

Kaskelan ja Kekkonen (2006) mukaan erilaiset näkemykset hyvästä yhteistyöstä ja toimivasta yhteistyösuhteesta nousevat esiin, kun vanhemmat osallistuvat varhaiskasvatuksen suunnitteluun. Kasvatuskumppanuudessa pyritään etsimään ja luomaan molemminpuolisen tiedonvaihdon kulttuuria. Yhteisen kokemuksen ja tietämyksen vaihtoa ja jakamista voidaan pitää osallisu-

den lähtökohtana. Toimintaan osallistumista vahvistaa se, kun vanhempien omaehtoinen ja oma-aloitteinen tekeminen, puhuminen ja jakaminen saavat tilaa. Vanhempien kutsuminen osallisuuteen edellyttää kasvattajilta vastavuoroisuutta ja aloitteellisuutta. (Kaskela & Kekkonen 2006, 26–27.)

Lasten osallisuus vanhempien näkökulmasta

Lasten osallisuus ja kuulluksi tuleminen koetaan vanhempien vastausten perusteella tärkeäksi päivähoiton arjessa kyselyiden perusteella (4/4). Vastauksissa on nostettu esille se näkökulma, että kun lapsi on päivähoidossa pitkiä päiviä, pitää lapsen kokea, että häntä kuullaan ja ymmärretään. Tässä yhden kyselyn vastaus lapsen osallisuuden tärkeyttä merkitykseen liittyen:

Hän on siellä joka päivä, pitäähän aikuisenkin voida vaikuttaa esim. työpaikallaan – hallintaa, arvostusta, ihmisyyttä. (V2)

Turja (2016) toteaa, että lasten vaikuttamisen mahdollisuuksista ja muista osallisuuden ideoista tulisi rakentua jatkumo varhaiskasvatuksen ja kodin välille. On tärkeää korostaa vanhemmille, että kotonakaan lapsen osallisuus ei ole vain lapsen omaa päättämistä vaan että se perustuu yhteisiin neuvotteluihin ja niille pitää varata arjessa aikaa. (Turja 2016, 53–54.) Lapsen vaikutusmahdollisuuksista kysyttäessä kahdessa vastauksessa (2/4) vastattiin, että lapsella on mahdollisuus ilmaista itsensä ja mielipiteensä puhumalla. Mutta kahdessa vastauksessa (2/4) oltiin epätietoisia asiasta, mutta toivottiin, että lapsella olisi mahdollisuus vaikuttaa ja kertoa mielipiteensä päiväkodin arjessa. Kahdessa vastauksessa (2/4) oltiin tyytyväisiä tämän hetkisiin mahdollisuuksiin vaikuttaa ja kahdessa kyselyssä (2/4) vastattiin, ettei osata sanoa. Yhdessä vastauksessa on kuvailtu lapsen mahdollisuutta vaikuttaa ja kertoa mielipiteensä näin:

On mahdollisuus koska lapseni on niin puhelias, että osaa kyllä ilmaista itsensä ja mielipiteensä. (V1)

Vuorisalon (2013) väitöskirjatutkimuksen mukaan osallistuminen ja vaikuttaminen tapahtuvat usein puheen kautta. Kaskela ja Kekkonen (2006) toteavat, että lapsi kantaa kehossaan, muistissaan, mielessään ja tunteissaan kodin ja päivähoidon todellisuuksia, rakentaen niistä oman elämän ja persoonallisuuden kokonaisuutta. Kasvatuskumppanuudessa koti ja päivähoito tuodaan lähelle toisiaan ja avoin vuoropuhelu lasta lähellä olevien aikuisten kesken auttaa jakamaan arjen hoito- ja kasvatustavastuuta. On tärkeää, että vanhempi voi luottaa siihen, että hänen lapsensa tarpeet ja toiveet tulevat kuulluksi, nähdyksi, vastaanotetuksi ja jaetuksi. Kun vanhempi saa kuulla hoitopäivän aikana kertyneitä lasten tarinoita, tapahtumia, kokemuksia, tunteita ja elämyksiä, saa vanhempi mahdollisuuden eläytyä ja liittyä siihen osaan lapsen elettyä elämää, jossa ei ole voinut olla itse läsnä. (Kaskela & Kekkonen 2006, 20–21.)

Lasten ja vanhempien osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä

Kaikissa vastauksissa (4/4) oli vastattu, että vanhemmat ovat tyytyväisiä päiväkodissa toteutuvaan kasvatuskumppanuuteen. Perusteluina olivat hyvät vasukeskustelut, lapsen vienti-/noutotilanteet, hyvin toimiva viestintä ja se, että työntekijät ovat helposti lähestyttävissä ja heidän kanssaan on helppo ja mukava keskustella asioista. Tämän hetkiset vasukäytännöt koettiin myös hyviksi. Asiat, jotka vaikuttavat positiivisesti lasten ja vanhempien osallisuuden toteutumiseen ovat vanhempien mielestä muun muassa vasut, päiväkodin työntekijät ja heidän suhtautuminensa. Se koetaan myös positiivisena, että vanhempien toiveita pyritään toteuttamaan päiväkodin arjessa. Myös kevätjuhla oli mainittu asiana, joka vaikuttaa positiivisesti lasten ja vanhempien osallisuuteen. Haasteiksi osallisuuden toteutumiselle on koettu olevan kiire, aikataulut, suuret ryhmäkoot ja se, jos hoitajat eivät ole tavoitettavissa. Kahdessa vastauksessa (2/4) oli vastattu, että lasten ja vanhempien osallisuuden kehittäminen koetaan tärkeäksi ja kahdessa kyselyssä (2/4) ei koeta sitä tärkeäksi.

Alvoitun ja Viitasen (2015) opinnäytetyötutkimuksen perusteella, vuoropäivähoidossa käytetyt yhteistyömuodot vanhempien ja työntekijöiden välillä näytti-

vät olevan samankaltaisia kuin päiväpäivähoidossa. Tärkeimmiksi yhteistyömuodoiksi nousivat vanhempien ja työntekijöiden näkökulmasta päivittäiset kohtaamiset ja keskustelut, Vasu-keskustelut, päivähoidon aloitukseen liittyvät käytännöt, sekä erilaiset juhlat ja tilaisuudet. (Alvoittu & Viitanen 2015). Näiden molempien opinnäytetyötutkimusten tulosten perusteella tärkeimmiksi koetut yhteistyömuodot ovat siis hyvin samankaltaisia.

5.3 Päiväkodin henkilöstön ajatuksia ja mielipiteitä osallisuudesta

Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä kymmenen (10) varhaiskasvatuksen työntekijää, toiseen haastatteluun osallistui neljä (4) ja toiseen kuusi (6) työntekijää. Molemmissa ryhmähaastatteluissa nousi keskusteluun samankaltaisia asioita ja haasteita osallisuuden teemaan liittyen. Tässä kappaleessa esitetään analyysi päiväkodin henkilöstön ryhmähaastatteluista teorian tietoon peilaten. Työntekijöiden sitaatit on koodattu seuraavasti työntekijä 1 = T1 ja niin edelleen.

Lapsen osallisuus ja osallistuminen

Ryhmähaastattelut herättelivät työntekijöitä pohtimaan osallisuuteen liittyviä teemoja erilaisista näkökulmista. Ryhmähaastatteluissa lasten ja vanhempien osallisuus koettiin tärkeiksi asioiksi ja tiedostettiin se, mitä ne käytännössä tarkoittavat. Ryhmähaastatteluista nousi paljon etenkin lapsen osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen liittyviä asioita ja miten niitä päivähoidon arjessa pyritään tukemaan. Osallisuuden ja osallistumisen termit kulkivat keskusteluissa aika rinnakkain, vaikka tiedostettiinkin se, mitä osallisuus tarkoittaa. Oli hyvin mielenkiintoista havainnoida, miten molemmissa ryhmähaastatteluissa nousi samankaltaisia asioita ja haasteita osallisuuden teemaan liittyen. Haastatteluissa esille nousseita teemoja olivat osallisuus ja osallistuminen, kasvatuskumppanuus, lapsiryhmäkohtaiset erot, toiminnan suunnittelu, lapsilähtöisyys sekä osallisuuteen vaikuttavat haasteet.

Henkilökunta määritteli etenkin lapsen osallisuutta monipuolisesti ja käytännönläheisesti. Lasten osallisuutta pidetään ryhmähaastatteluiden perusteella erittäin tärkeänä asiana päivähoidon arjessa. Koetaan erittäin tärkeäksi se, että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi jokaisen hoitopäivän aikana ja lapsen mielipide otetaan huomioon. Koetaan tärkeäksi se, että lapset pääsevät vaikuttamaan niihin valintoihin ja toimintoihin, mitä arjessa tehdään ja että lapsi saa itse määrittää ja valita tekemisiään. Kun lapsi osallistuu, niin hänet myös huomioidaan yksilönä ja näin ollen otetaan huomioon myös lapsikohtaiset erot. Päivähoidon arjessa koetaan tärkeäksi se, että lapselle tulisi se tunne, että hän on tärkeä ja hänellä on merkitystä. Turja (2007) toteaa, että kun lapsi saa kokea muiden ihmisten arvostavan hänen ajatuksiaan ja kokemuksiaan ja kun hän huomaa voivansa vaikuttaa ympäristöönsä, lisää se hänen myönteistä minäkäsitystä. Lapsi kokee, että hän on tärkeä yhteisössä ja kokee osavansa toimia sen jäsenenä. (Turja 2007, 171.)

Ryhmäkeskusteluissa todettiin, että työn kautta on havaittu, että lapset antavat asioille uusia näkökulmia ja he osaavat myös kertoa ja ehdottaa, miten asioita voisi tehdä eri tavalla. On todettu, että usein aikuiset tottuvat tekemään asioita samalla kaavalla ja kun kuunnellaan lasta ja otetaan lapsen mielipide huomioon, niin asiat saattavat olla paljon sujuvampia. Turja (2007, 174) toteaa sen olevan tärkeää, että aikuiset asennoituvat lasten esittämiin näkökulmiin vakavasti ja aikuiset ovat valmiita luopumaan omista suunnitelmista ja tulkintoista antaen tilaa vaihtoehtoisille tavoille tehdä ja nähdä asioita. Myös lapsilta tuleva palaute on tärkeää, niin positiiviset kuin ne negatiivisetkin, koska etenkin ne negatiiviset viestit pistävät pohtimaan sitä, että mitä päivähoitossa voisi tehdä entistä paremmin tai toisella tavalla, jotta lapsi viihtyisi. Eräs työntekijä totesi lasten arkeen ja vaikuttamismahdollisuuksiin liittyen näin:

Onhan lasten arki kauhean raskasta nykyään. Niin se, että on se pieni mahdollisuus vaikuttaa siihen omaan päivään, niin onhan se ihan eri asia sitten. (T2)

Karlssonin (2001) tutkimuksen perusteella myös ammattilaiset kokivat työnsä mielekkäämpänä, kun lapsia kuunneltiin. Kyrönlampi-Kylmänen (2007) toteaa, että lapsen tahti ja aikakäsitys ovat erilaisia kuin aikuisen ja yhteiskunnan luoma arjen tahti. Lapsi kuitenkin sopeutuu aikuisen ja yhteiskunnan arjen rytmiin ja tahtiin lapselle itselle ominaisen tahdin kustannuksella. Tutkimuksen myötä Kyrönlampi-Kylmänen kiteyttää, että lapsen onni arjessa on omatahtisessa leikkimisessä, levänneessä olossa ja kohtaamisessa vanhemman kanssa ja nämä asiat ovatkin erittäin tärkeitä ottaa huomioon päivähoiton arjessa työskennellessä. Aikuisten olisi myös opittava ymmärtämään, millaisen arvon ja merkityksen lapsen äärelle pysähtyminen tuo elämään ja ettei aikuiset ole vain opettajia vaan myös oppijoita lasten rinnalla. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 195.) Turja (2007, 190) toteaa, että keskeinen edellytys lasten kuulemisen ja osallistumisen mahdollisuuksien lisäämiseksi on kasvattajan itseluottamuksen lisääntyminen.

Ryhmäkeskusteluissa keskusteltiin myös siitä, kun lapset pääsevät itse osallistumaan ja osalliseksi jo toiminnan suunnitteluvaiheessa, on toiminta lapsille paljon mielekkäämpää ja päivähoitoon tuleminenkin saattaa olla mielekkäämpää. Ryhmäkeskusteluissa nostettiin esille hyvänä konkreettisena esimerkkinä lasten toiveruokaviikko, jolle lapset olivat itse saaneet esittää toiveita niistä ruuista, mitä toiveruokaviikolla syötäisiin. Lapsille tuli tunne, että he saavat vaikuttaa ja heitä kuullaan, kun heidän mielipiteitä ja toiveita kysyttiin jo suunnitteluvaiheessa. Toiveruokaviikolla ruoka oli maistunutkin ihan eri tavalla kuin tavallisesti, kun lapset olivat päässeet osalliseksi. Lapsia pyritään ottamaan arjessa mukaan esimerkiksi apulaisen roolissa päivän eri toimintoihin, kuten päiväunisänkyjen laittamiseen, ruokapöytien kattamiseen tai ruokakärryjen hakemiseen keittiöstä. Apulaisena toimiminen on todettu olevan lapsille todella tärkeää. Karlsson (2006) toteaa, että sekä suomalaisten että kansainvälisten tutkimusten mukaan kasvattaja tai opettaja tekee valtaosan aloitteista. Tutkimusten perusteella oppiminen ja kasvu mahdollistuvat silloin, kun oppija toimii yhdessä muiden kanssa, on aktiivinen kyselijä ja leikkelijä. (Karlsson 2006, 14–15.) Turja (2016, 53) toteaa, että lasten osallisuuden mahdollistaminen on luottamuksen osoittamista lapsia kohtaan. Lapsen osallisuuden pitäisi

olla normaalikäytäntöjä ja osallisuuden tulisi olla lähtökohta lasten ja aikuisten väliselle vuoropuhelulle (Heinonen & Kuikka 2013, 219).

Lasten haastattelut ja vanhempien kyselyt herättivät työntekijöiden keskuudessa vilkasta keskustelua. Koettiin positiivisena muun muassa se, että lapset kokevat haastatteluiden perusteella, että he saavat hoitopäivän aikana omasta mielestään leikkiä riittävästi. Ryhmäkeskustelussa todettiin, että asia ei kuitenkaan näyttäydy työntekijöille aivan samalla tavalla. Vaikka päiväkodissa pyritään järjestämään mahdollisuus pitkäkestoiseen leikkiin niin aamu- kuin iltapäivälläkin, niin siihen vaikuttavat kuitenkin todellisuudessa useat eri tekijät, kuten esimerkiksi käytössä olevat leikkitilat tai päiväkodin päivärytmi. Leikkiympäristöjen säännöllinen päivittäminen saattaa jäädä myös henkilökunnan näkökulmasta kiireisessä arjessa toisinaan taka-alalle. Kalliala (2008, 41) kiteyttää lasten leikkeihin liittyen, että päiväkodissa tiedetään, että leikkiä on odotettavissa joka päivä, mutta ennuste on kuitenkin yhtä epämääräinen, kuin säätiedotus, joka lupaa ”säättä” jokaiselle päivälle. Siren-Tiusanen (2004) toteaa, että joidenkin tutkimusten ja havainnointien mukaan leikkitoiminnot päivähoitoryhmissä ovat saattaneet olla hyvin vähäiset ja rajoittuneet. Lapsilla saattaa olla mahdollisuus leikkiin vasta sen jälkeen, kun on ensin niin sanotusti ”oikeasti työskennelty”. Leikillä ei siis ole ollut lasten elämässä itsearvoista asemaa ja ensisijaista paikkaa vaan toissijainen suhteessa aikuisten suunnittelemiin ja johtamiin toimintoihin. (Siren-Tiusanen 2004, 14.)

Leikin merkitys herätti keskustelua ryhmähaastatteluissa, esille nousi erilaisia näkökulmia leikkiin liittyen ja leikin merkitystä pidettiin tärkeänä. Se herätti paljon keskustelua, kun lapset olivat yksimielisesti sitä mieltä, etteivät aikuiset tule mukaan leikkiin. Ryhmäkeskusteluissa todettiin, että tähän olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota päivähoidon arjessa. Ryhmäkeskusteluissa keskusteltiin myös siitä, että usein aikuisilla saattaa olla leikin alkuun saattamisen jälkeen jotain muuta tekemistä. Keskusteluiden perusteella työntekijöillä on erilaisia näkemyksiä niin leikkimisestä kuin leikkiin osallistumisestakin. Ryhmäkeskusteluissa tiedostettiin aikuisen tärkeä merkitys lasten leikeissä, mutta todettiin kuitenkin olevan paljon asioita, jotka vaikuttavat leikkiin päivä-

hoidon arjessa. Kallialan (2008, 49) mukaan leikkiä arvostetaan Suomessa puheen tasolla yksimielisesti, mutta käytännössä yksituumaisuus ei ole ohjannut aikuisroolien tietoista kehittämistä suhteessa leikkiin.

Turja (2007) toteaa, että lasten vapaa ja omaehtoinen leikki näyttää muodostuneen tietynlaiseksi lasten omaksi valtakunnaksi, jossa lapsilla on mahdollisuus harjoittaa toiminnan suunnittelua, neuvottelua ja päätöksentekoa. Kasvattajat haluavat antaa lasten leikeille lisää aikaa, mutta käsitys aikuisten omasta roolista siinä vaihtelevat. Aikuinen vastaa arjen rutiineista ja ohjatusta pedagogisista oppimistilanteista ja lasten päätöksenteolle ja suunnittelulle on lapsilla mahdollisuus ”vapaan leikin maailmassa”. (Turja 2007, 188–189.)

Myös Sheridan ja Pramling Samuelsson (2001) ovat todenneet tutkimustuloksensa perustella, että aikuisten ja lasten maailmat olivat erillään toisistaan: lapset kokivat saavansa päättää niin sanotun vapaan leikin aikana ja aikuiset päättivät päivän aikatauluista ja eri toimintojen ajoittumisesta. Akola (2007) on todennut tutkimuksessaan suomalaisen tutkimusaineiston perusteella, että vaikka vapaa leikki lasten omana alueena ja osallistumisen keinona korostui, oli aikuisen kontrolli kuitenkin voimakas ja aikuinen puuttui lasten leikkeihin erityisesti silloin, kun lapset käyttäytyivät sääntöjen vastaisesti. Saksalaisessa tutkimusaineistossa vapaan leikin ajatellaan olevan lapsen aluetta, mutta aikuinen määrittelee vapaalle leikille muun muassa ajan ja paikan. (Akola 2007, 72–73).

Yksi vaikuttava osallisuuteen ja ylipäättänsä kaikkeen toimintaan ja tekemiseen liittyvä tekijä on se, että jokainen ihminen kokee asiat omalla tavallaan. Myös aikuiset ja lapset kokevat asiat eri tavoin. Tämä näkökulma tulee ottaa huomioon kaikilla osa-alueilla lasten kanssa toimiessa. Ryhmäkeskustelussa nousi esille se, että osallisuuden toteutumisessa ilmenee myös ryhmäkohtaisia eroja. Esimerkiksi pienten lasten eli alle 3-vuotiaiden ryhmässä osallisuuden toteutuminen näyttäytyy eri tavalla kuin isompien lasten ryhmässä. Pienten ryhmässä toimitaan pienten lasten ehdoilla lapsentahtisesti heidän oman rytminsä mukaisesti. Pienten ryhmässä vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö korostuu erityisesti sen vuoksi, koska lapset eivät osaa vielä itse pu-

hua. Tärkeäksi työvälineeksi onkin todettu pienten ryhmässä jokaiselle lapselle täytettävä oma henkilökohtainen kaavake, johon kirjataan tärkeitä asioita lapseen ja lapsen hoitopäivään liittyen.

Ryhmäkeskustelujen perusteella vuorohoitoryhmässä osallisuus ilmenee myös hieman eri tavalla. Koetaan, että vuorohoittoa tarvitseville lapsille ja perheille on mahdollista antaa enemmän esimerkiksi aikaa lapsen tuonti- ja hakutilanteissa, koska silloin ei välttämättä ole ketään muita lapsia paikalla. Lapsi saattaa päästä vuorohoidossa vaikuttamaan ja osallistumaan myös toiminnan sisältöön enemmän, kun paikalla on samaan aikaan vähemmän lapsia. Vuorohoidossa saattaa olla siis mahdollista kuunnella ja toteuttaa jopa paremmin perheen ja lapsen toiveita. Vuorohoidon erityispiirteet luovat kuitenkin myös omat haasteensa. Alvoittu ja Viitanen (2015) toteavat, että vuorohoidossa vanhempien ja työntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa on koettu olevan ongelmia ja muun muassa työntekijöiden ja vanhempien satunnaiset kohtaamiset on koettu haasteeksi. Lehtomäki (2013) toteaa tutkimustulosten perusteella, että erityisesti vuorohoidossa tulisi kiinnittää huomiota muun muassa siirtymiin, rutiineihin, leikkeihin ja leikkikaverien saamiseen.

Vanhempien osallisuus ja kasvatuskumppanuus

Ryhmähaastatteluissa nostettiin esille se, miten vanhempien kanssa tehtävällä yhteistyöllä eli kasvatuskumppanuudella on erittäin suuri merkitys koko varhaiskasvatustyölle. Tutkimuspäiväkodin henkilökunta nosti esille vasukeskustelut ja lasten hakemis- ja tuomistilanteet tärkeimpinä ja näkyvimpänä yhteistyön muotoina vanhempien kanssa, myös erilaiset juhlat ja yhteiset tapahtumat nousivat keskusteluun. Vanhempien toiveita pyritään huomioimaan myös arjessa esimerkiksi lapsen tottumuksiin ja ruokailuun liittyen. Seuraavaksi kahden työntekijän ajatuksia kasvatuskumppanuudesta:

*Kyllä ne on ne vanhemmat ensisijaisesti ne, jotka tietää lähtökoh-
taisesti, meidän täytyis olla sillä asenteella liikkeellä, että van-*

hemmat tietää lapsensa parhaan ja me ammattilaiset osaamme asioita seuratessa lähteä jollain tavalla tukemaan. Joskus ne on eriäviä ne mielipiteet ja joskus ollaan yhtä mieltä kaikesta. (T3)

Se ois ihan paras kohta, kun lapsi tuodaan, niin siinä muutama sana, että miten yö meni, niin heti oltais siinä samalla viivalla ja hakutilanteessa vanhempia oikeesti kiinnostais, että miten se päivä täällä meni. (T2)

Ryhmäkeskusteluissa korostettiin siis vanhempien tiedon tärkeyttä omaa lasta koskeviin asioihin liittyen. Kaskela ja Kekkonen (2006) toteavat, että vanhemmille on arvokasta, kun kasvattajat ovat kiinnostuneita siitä, mitä mieltä vanhemmat ovat päivähoitoon liittyvistä asioista: mitä vanhemmat ajattelevat, odottavat, pelkäävät, toivovat ja uskovat päivähoidosta. Perheellä on myös tasa-arvoisemmat mahdollisuudet osallistua päivähoidon suunnitteluun ja toimintaan, kun vanhempien omaa lasta koskeva tiedon arvo tunnustetaan. (Kaskela & Kekkonen 2006, 26.) Vanhempien erilaisuus nousi myös puheenaiheeksi. On vanhempia, jotka ovat kiinnostuneita lapsen päivästä ja jotka haluavat vaikuttaa, esimerkiksi esittämällä omia ideoitaan päivähoidon arjessa toteutettaviksi. Mutta sitten on myös niitä vanhempia, jotka ovat etäisempiä. Työn kautta on havaittu, että perheiden arki on hyvin hektistä. Eräs työntekijä kiteytti asian näin:

Monen perheen kohdalla se on ainoa hetki (vasukeskustelu), jolloin vanhemmilla on aikaa. (T8)

Koivunen (2009) toteaa, että kasvattajia saattaa ihmetyttää vanhempien vähäinen osallistuminen yhteistyöhön ja se voidaan tulkita myös välinpitämättömyydeksi. Perheiden arki määrittelee vanhempien aktiivisuutta yhteistyöhön ja kasvattajan on tärkeää tiedostaa ja ottaa huomioon yhteistyöhön vaikuttavat tekijät, kuten työn ja yksityiselämän aiheuttamat reunaehdot. Vanhempien osallisuutta yhteistyöhön ei voida arvioida vain halukkuuden näkökulmasta vaan pitää ottaa huomioon myös mahdollisuuden ja jaksamisen näkökulma. (Koivunen 2009, 154.) Alvoitu ja Viitanen (2015) toteavat opinnäytetyötutki-

muksensa perusteella, että vanhemmat tarvitsevat tietoa omista vaikutusmahdollisuuksistaan ja tietoa päivähoidon toiminnasta.

Haasteita ja kehittämisenäkökulmia osallisuuden toteutumiselle

Varhaiskasvatuksen kentällä pyritään tekemään työtä lasten ja perheiden parhaaksi myös osallisuuden näkökulma huomioon ottaen. Käytännössä osallisuuden toteutumiselle ilmenee kuitenkin suuria haasteita. Ryhmäkeskusteluissa yksi työntekijä totesi kuvaavasti, että lapsen osallisuus päivähoidossa on vielä alkutekijöissä:

Jos lähtis pidemmälle, että lapsi saisi valita tekemistä pidemmälle ajalle tai lapsen ideoita enemmän kuunneltais niin kyllä meillä on vielä paljon opittavaa. (T9)

Ryhmäkeskusteluista nousi hyviä kehittämisajatuksia ja – näkökulmia lasten ja vanhempien osallisuuden tukemiseksi ja kasvattamiseksi. Ryhmäkeskusteluissa todettiin, että varhaiskasvatustyössä on kehitettävä keinoja, jotta jokainen lapsi tulisi oikeasti kuulluksi. Molemmissa ryhmäkeskusteluissa nousi konkreettisenä kehittämismenetelmänä puheenaiheiksi lasten kokoukset. Niin sanotut ”hiljaisten lasten” kokoukset nousivat myös puheenaiheeksi työskentelymenetelmänä hiljaisemmille lapsille. Ryhmähaastatteluissa keskusteltiin myös lapsen osallistumisesta varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluun, jolloin lapsi saisi olla itse kertomassa omista asioistaan ja taidoistaan varhaiskasvatussuunnitelmaa päivittäessä. Kehittämisajatuksena lasten leikkeihin liittyen eräs työntekijä nosti esille toisessa päivähoitoyksikössä hyväksi havaitun vaihtuvan leikkimaailmahuoneen. Leikkimaailmahuone olisi leikkikäytössä tiettyyn sovittuun kellonaikaan ja siellä olisi leikin aikana aina paikalla yksi aikuinen, joka ohjaa leikkiä. Vastaavanlainen leikkimaailmahuone vaatisi työntekijöiltä sitoutumista, panostusta ja aikaa, muun muassa sen ylläpitämiseen.

Haasteita osallisuuden toteutumiselle päiväkodin arjessa luovat muun muassa isot ryhmäkoot ja kiireinen päivähoido-arki. Yhden lapsen kokemus päiväunihetkeltä nostettiin puheenaiheeksi surullisena esimerkkinä siitä, että isoa lapsiryhmää nukuttaessa saattaa näin tapahtua, ettei yksittäinen lapsi saa mahdollisuutta kertoa aikuiselle asiaansa. Haasteena koetaan myös se, miten taa-
taan, että kaikki ovat tasa-arvoisessa asemassa osallisuuden ja kuulluksi tule-
misen suhteen. Todettiin, että on surullista kuulla, kun lasten haastattelussa
nousi esille se, ettei yksittäinen lapsi uskalla tulla puhumaan aikuiselle. Päivä-
kodissa toiminnosta toiseen siirrytään isoissa ryhmissä ja toimintojen ympärillä
on jatkuvasti seinät ja raamit, jotka vaikuttavat myös kaikkeen toimintaan. Yksi
työntekijä pohti osallisuuden toteutumista päivähoidon arjessa näin:

*Monessa tilanteessa me on asetettu ne raamit ja sitten me annetaan ne valinnat, lapselle tulee kokemus siitä, että hän on vaikuttanut ja ollut osallinen, mut onko se oikeasti ollut? Niin kyllähän siitä on paljon. Tarjotaan se osallisuuden ja valinnan mahdollisuus, mut ollaanko me oikeesti kuultu se lapsi, niin ei kovinkaan usein.
(T7)*

Vanhempien osallisuuteen liittyen nousi keskustelua myös siitä, että miten vanhempia saisi heräteltyä siihen, että tehdään yhdessä tätä työtä lapsen parhaaksi. Puheenaiheeksi nousikin se, että pitäisi korostaa kasvatuskumppanuuteen liittyviä asioita jo silloin kun tullaan ensimmäistä kertaa tutustumaan päivähoitopaikkaan. Vanhempainneuvoston perustaminen nousi myös esille toisessa ryhmäkeskustelussa. Vanhempainneuvoston tai asiakasraad-
in perustaminen tukisi osaltaan perheiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Myös se koettiin tärkeänä, että vanhemmilla olisi mahdollisuus vaikuttaa asioihin jo suunnitteluvaiheessa, esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman tekemiseen. Koivunen (2009) toteaa, että vanhempia osallistavassa yhteistyössä kasvattajat kannustavat vanhempia yhteistyöhön luomalla edellytykset yhteistyölle. Kasvattajalta vaaditaan perheen tilanteen ymmärtämistä, hienotunteisuutta ja kykyä nähdä millaiset yhteistyömuodot kullekin perheelle sopivat. (Koivunen 2009, 152.)

Turja (2007, 193) toteaa, että tueksi tarvitaan työyhteisö, jossa jokaista kannustetaan ja rohkaistaan kokeilemaan ja myös epäonnistumiset sallitaan. Asiantuntijuuden kehittymiselle ei riitä se, että ihminen omaksuu tiedollisella tasolla uusia ajatusmalleja ja käsitteitä, vaan on tärkeää, että kasvattajat saavat mahdollisuuden reflektoida käytännön kokemuksia. (Turja 2007, 173–174, 193). Erilaisia osallisuutta avaavia malleja (Turja 2016; Hart 1992; Shier 2001) on mahdollista esimerkiksi hyödyntää henkilökunnan keskuudessa osallisuuden toteutumista tarkastellessa. Hujalan ja Turjan toimittamasta Varhaiskasvatuksen käsikirjasta on julkaistu kolmas painos, jossa on päivitetty versio Turjan mallista hänen omassa artikkelissaan Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa (Varhaiskasvatuksen käsikirja 2016). Varhaiskasvatuksen käsikirjan tueksi on suunniteltu myös Varhaiskasvatuksen työkirja (2014), jossa on konkreettisia tehtäviä Varhaiskasvatuksen käsikirjan artikkelien teemoihin, myös osallisuuden teemaan liittyen. Tehtävät syventävät artikkelien teemoja ja tehtävien avulla voi kehittää varhaiskasvatustyötä joko tiimissä tai itsenäisesti (Varhaiskasvatuksen käsikirjan työkirja 2014). Venninen, Leinonen, Rautavaara-Hämäläinen ja Purola (2011) toteavat tutkimuksensa perusteella, että henkilökunnan osallisuuden kokemukset heidän omassa työssään ovat erityisen tärkeitä niin lasten kuin vanhempienkin osallisuuden rakentumiselle, koska osallisuutta voi tukea henkilö, joka on itse kokenut osallisuutta. Jos organisaatio ei tarjoa mahdollisuuksia osallisuuden toteutumiseen, on yksittäisten työntekijöiden vaikea hyödyntää omia valmiuksiaan (Lapsen osallisuus 2015).

6 Pohdinta

6.1 Opinnäytetyön keskeiset johtopäätökset

Olen tarkastellut opinnäytetyön tutkimustuloksia opinnäytetyössäni suuntaa antavina, enkä tee niiden perusteella yleistyksiä. Turja (2007, 187) toteaa, että käytännössä päiväkotien toimintakulttuurit vaihtelevat suuresti eri yksiköissä ja

paikkakunnilla, joten asioita ei voi yleistää. Ei voida myöskään määritellä, että kyseinen päiväkotitoiminta toimisi tietyllä Turjan (2016) mallin valtaistumisen asteella, Hartin (1992) osallisuuden portaalla tai Shierin (2001) osallisuuden tasolla. Näitä malleja on mahdollista kuitenkin hyödyntää päivähoidon arjessa osallisuuden toteutumista tarkastellessa. Lasten ja vanhempien osallisuuden toteutumiseen kyseisen päiväkodin arjessa vaikuttavat opinnäytetyön tutkimustulosten perusteella useat eri tekijät, kuten esimerkiksi päivähoidon arkeen liittyvät haasteet (isot ryhmäkoot, kiireinen päivähoitoarki ja käytössä olevat tilat), lapsiryhmäkohtaiset erot (lasten ikäjakauma, päivähoito-vuorohoito, lapsiryhmän koko) sekä erilaiset lapset ja vanhemmat.

Opinnäytetyötutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia päiväkodin kontekstissa. Lasten osallisuuden kokemuksia lähdettiin kartoittamaan puolistrukturoidun teemakyselyn avulla. Lasten haastatteluiden perusteella lasten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemukset vaihtelivat. Leikkiminen nousi lasten haastatteluiden keskeisimmäksi ja tärkeimmäksi teemaksi. Lasten vaikuttamismahdollisuudet päiväkodin arjessa on lasten haastattelujen perusteella melko vähäiset ja ne rajoittuvat pääasiassa vapaan leikin tilanteisiin. Lapsilla on esimerkiksi mahdollisuus vaikuttaa päivittäisiin valintoihin, kuten esimerkiksi mitä lapsi haluaisi tehdä tai leikkiä. Lasten haastatteluiden perusteella ilmeni epätietoisuutta siitä, mistä asioista lapsilla on oikeus ja mahdollisuus päättää päiväkodin arjessa. Leikki nimettiin asiaksi, josta lapset sanoivat haluavansa päättää. Aineistoanalyysissä nousi esille lähinnä kerta- tai projektiluontoisia asioita, joihin lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa. Pitkäkestoisempia projektiluontoisia asioita joihin lapsilla on ollut mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa, ovat olleet esimerkiksi erilaiset tapahtumat ja juhlat. Opinnäytetyön aineistoanalyysin perusteella lasten leikkiin tulee kiinnittää enemmän huomiota päivähoidossa, myös osallisuuden näkökulmasta. Myös aikuisten osallistumiseen lasten leikkeihin on syytä kiinnittää huomiota päivähoidon arjessa.

Vanhempien kokemuksia osallisuudesta lähdettiin kartoittamaan päiväkodin kautta vanhemmille lähetetyn kyselyn avulla. Vanhempien vastauksia palautui

täytettyinä neljä, minkä vuoksi päädyttiin ottamaan opinnäytetyötutkimukseen mukaan myös päiväkodin työntekijöiden näkökulma ryhmähaastattelujen keinoin lasten ja vanhempien osallisuuteen liittyen, jotta saataisiin laajempi tutkimusaineisto. Tavoitteena oli saattaa opinnäytetyön kautta saatua tutkimustietoa varhaiskasvatuksen työntekijöille ja kuulla myös heitä lasten ja vanhempien osallisuuden teemaan liittyen. Aineistoanalyysin perusteella vanhemmat ja päivähoidon työntekijät pitivät lasten ja vanhempien osallisuutta tärkeänä päivähoidon arjessa. Tutkimukseen osallistuneiden osallisuuden kokemukset myös vanhempien keskuudessa vaihtelivat, mutta pääasiassa oltiin tyytyväisiä nykytilanteeseen. Henkilökunta pyrkii tukemaan osallisuuden ja kuulluksi tulemisen toteutumista omalta osaltaan.

Vanhempien ja työntekijöiden välisellä yhteistyöllä eli kasvatuskumppanuudella on erittäin merkittävä rooli osallisuuden toteutumisessa. Tärkeimpiä ja näkyvimpiä yhteistyömuotoja opinnäytetyön tutkimustulosten perusteella vanhempien ja työntekijöiden välillä ovat lasten hakemis- ja tuomistilanteet sekä varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut. Aineistoanalyysin perusteella lapsia ja vanhempia pyritään kuuntelemaan ja huomioimaan arjessa. Esille nousi kuitenkin myös sellainen näkökulma, että sellaiset lapset ja vanhemmat kokivat tulleen kuulluiksi, jotka kokivat saavansa äänensä kuuluville. Lapset, jotka eivät saa ääntänsä kuuluville, nousi esille kaikissa aineistonkeruumuodoissa. Vaikka ajatellaan, että isommat lapset osaavat jo puhua ja ilmaista oman mielipiteensä, niin joukossa on kuitenkin myös niitä lapsia, jotka eivät tule jostain syystä kuitenkaan kuulluksi puheen avulla.

Opinnäytetyön tutkimustulosten perusteella sekä lasten että vanhempien osallisuuteen tulee kiinnittää huomiota kokonaisvaltaisemmin päivähoidon arjessa. Tulee kehittää keinoja, jotta kaikki lapset ja vanhemmat olisivat tasa-arvoisessa asemassa ja tulisivat kuulluiksi. On tärkeää ottaa huomioon erilaiset lapset, vanhemmat ja perheet varhaiskasvatuksen kentällä työskennellessä, myös perheiden moninaisuuteen on tärkeää kiinnittää huomiota. Lapsiryhmien erilaisuuteen vaikuttavat useat eri tekijät. Päivähoidon työntekijöillä onkin tärkeä tehtävä kiinnittää huomiota ryhmässä vallitseviin asioihin ja ilmi-

öihin kehittäen sellaisia työskentelymenetelmiä, että ympäristö olisi mahdollisimman suotuisa kaikkien näkökulmasta. Haasteita osallisuuden toteutumiselle varhaiskasvatuksen kentällä luovat tutkimustulostenkin mukaan muun muassa hektinen arki ja suuret lapsiryhmäkoot, nämä tekijät osoittautuivat haasteiksi myös tässä opinnäytetyötutkimuksessa.

Olen nostanut opinnäytetyössäni esille erilaisia osallisuutta tukevia työtapoja ja menetelmiä, etenkin ryhmähaastatteluissa nousi hyviä kehittämisajatuksia ja – näkökulmia lasten ja vanhempien osallisuuden tukemiseksi ja lisäämiseksi. Päivittäisten neuvotteluiden lisäksi lasten ja vanhempien osallisuutta ja äänen kuulumista voidaan tukea erilaisien työskentelymenetelmien avulla. Lasten omat kokoukset ja lapsen osallistuminen omaan varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluun lisäävät osaltaan lasten osallisuutta ja äänen kuulumista. Vanhempien osallisuutta ja äänen kuulumista voidaan tukea esimerkiksi vanhempainneuvostojen ja asiakasraatien avulla sekä aktivoimalla perheitä suunnittelemaan yhdessä varhaiskasvatussuunnitelmaa. Esimerkiksi sadutus ja tarinasäveltäminen ovat myös menetelmiä, joiden avulla voidaan myös tukea osallisuutta ja kuulluksi tulemistä.

Tietoa osallisuudesta ja lasten ja vanhempien vaikuttamismahdollisuuksista tulee tämän opinnäytetyötutkimuksen tulosten perusteella tukea ja lisätä. Osallisuuden käsitettä tulee avata ja lapsille ja vanhemmille tulee selvittää, mitä osallisuus todellisuudessa tarkoittaa päivähoidon arjessa. Leinosen (2010, 2) mukaan osallisuuden käsite ei ole vielä siirtynyt arkipäivän varhaiskasvatustyön termistöön. Saatetaan myös ajatella, että osallisuus on jotain sellaista, että siihen tarvitaan aikaa, tämä näkökulma nousi esille keskusteluihin myös henkilökunnan ryhmähaastatteluissa.

6.2 Tutkimuksen toteuttamisen arvio

Lasten ja vanhempien osallisuuden tutkiminen päiväkodin kontekstissa oli kokonaisuudessaan erittäin mielenkiintoinen prosessi. Kuten johdannossa totesin, olen työni kautta pohtinut sitä, miten lapsen ja vanhemman osallisuutta ja ääntä voisi edelleen lisätä, kehittää ja tukea päivähoidon arjessa. Minulla oli siis kokemukseen perustuvaa omakohtaista tietoa aiheeseen liittyen. Tämän opinnäytetyötutkimuksen kautta tarkastelin lasten ja vanhempien osallisuutta laajemmin lasten, vanhempien ja työntekijöiden näkökulmista uuden varhaiskasvatuslain ja alan tietokirjallisuuden valossa. Erilaisten osallisuudesta julkaistujen tutkimusten ja kehittämishankkeiden kautta sain myös erilaisia näkökulmia ja lähestymistapoja osallisuuden teemaan. Oli mielenkiintoista perehtyä opinnäytetyötutkimuksen kautta myös erilaisiin osallisuutta avaaviin malleihin. Tarkastelin opinnäytetyössäni tarkemmin kolmea osallisuutta avaavaa mallia, joiden avulla osallisuuden toteutumista voi kehittää ja arvioida. Opinnäytetyötutkimuksen aineistoanalyysin avulla kartoitin lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia ja pyrin löytämään erilaisia näkökulmia, keinoja ja toimintatapoja, miten lasten ja vanhempien osallisuutta voitaisiin tukea ja lisätä.

Opinnäytetyötutkimuksen alussa oli tarkoitus ottaa tutkimukselliseen osioon mukaan vain joukko viisivuotiaita lapsia ja heidän vanhempansa. Matkan varrella suunnitelma kuitenkin muuttui, kun vanhempien kyselyitä palautui niukasti ja päädyttiin ottamaan mukaan myös tutkimuspäiväkodin henkilökunta, jotta saataisiin riittävästi tutkimusaineistoa. Tutkimuspäiväkodin henkilökunta sai kuulla ryhmähaastatteluissa tuoreeltaan tutkimustuloksista ja heille suotiin mahdollisuus kertoa omia ajatuksiaan ja mielipiteitään lasten ja vanhempien osallisuuden teemaan liittyen. Aineistonkeruu oli erittäin mielenkiintoista, etenkin kohtaamiset lasten kanssa teemahaastatteluiden tiimoilta olivat mieleenpainuvia. En tullut kohdanneeksi henkilökohtaisesti tutkimusprosessin aikana kuin satunnaisesti muutaman vanhemman. Kyselyihin vastasi yhteensä kuusi vanhempaa ja oli positiivista havaita, että kahteen kyselyyn oli vastanneet molemmat vanhemmat yhdessä. Tutkimuspäiväkodin henkilökunnan mukaan

ottaminen ja ryhmähaastattelut osoittautuikin erittäin tärkeiksi tutkimuksen konaisuuden kannalta. Ryhmähaastatteluissa nousi esille paljon erilaisia näkökulmia ja aiheeseen liittyen ja haasteeksi osoittautui aiheen rajaaminen ja asioiden tarkastelu lasten ja vanhempien osallisuuden näkökulmasta. Kun aineisto saatiin teemoitellen vertailtavaan muotoon, oli mielenkiintoista verrata ja havainnoida, millaisia asioita ja yhtäläisyyksiä lasten haastatteluista, vanhempien kyselyistä ja työntekijöiden ryhmähaastatteluista nousi esille.

Reflektoin omaa oppimistani läpi opinnäytetyöprosessin. Omaan työhöni liittyvän ilmiön eli lasten ja vanhempien osallisuuden tutkiminen ja tarkastelu erilaisista näkökulmista lisäsi opiskelumotivaatiota. Opinnäytetyöprosessin myötä oma ammatillinen osaaminen kehittyi ja sain sen myötä työkaluja myös omaan työhön. Olen nostanut opinnäytetyössä esille erilaisia osallisuutta tukevia ja lisääviä työskentelytapoja ja menetelmiä. Opinnäytetyötutkimus oli työelämälähtöinen ja minun lisäksi tutkimuksesta hyötyy myös päivähoidon organisaatio, jossa tutkimus toteutettiin. Opinnäytetyötutkimuksesta saatua tietoa on mahdollista hyödyntää muun muassa lasten ja vanhempien osallisuuden sekä varhaiskasvatustyön tukemiseen ja kehittämiseen.

Opinnäytetyöprosessin aikana olen pohtinut myös Suomalaisen yhteiskunnan nykytilaa uuden varhaiskasvatuslain valossa. Lasten ja vanhempien osallisuuden korostaminen varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa ovat erittäin merkittäviä asioita. Tulevaisuus näyttää, miten lakiuudistukset ja säästötoimenpiteet vaikuttavat päivähoidon arkeen ja osaltaan lasten ja vanhempien osallisuuteen. Yksi suomalaisen yhteiskunnan perusarvo on tasa-arvo ja subjektiivinen päivähoido-oikeus on ollut keskeinen tekijä alueellisen ja sosiaalisen tasa-arvon edistämiseksi Suomessa (Tasa-arvo on perusoikeus 2016). Jos ryhmäkoot kasvavat entuudestaan, tulee se varmasti vaikuttamaan myös osaltaan lasten ja perheiden asemaan ja osallisuuteen. Jokaisella kunnalla on oikeus päättää itse kasvatetaanko lapsiryhmiä ja rajataanko varhaiskasvatusoikeutta, joka osaltaan saattaa lapsiperheitä eriarvoiseen asemaan yhteiskunnassamme. Kuten Siren-Tiusanen (2004, 14) hyvin kuvaavasti toteaa, niin yhteiskunnan arvot ja ilmapiiri synnyttävät paineita ja haasteita kasvatukselle.

On erittäin tärkeää, että osallisuus koetaan yhteiseksi, kaikkia koskevaksi asiaksi ja asiaan kiinnitetään kokonaisvaltaisemmin huomiota päivähoidon arjessa kaikilla eri osa-alueilla. Kuten Turja (2016, 54) kiteyttää, niin tarkastelemalla toimintaa osallisuussilmälasien läpi, aletaan tunnistaa sellaisia tapahtumia arjessa, jotka liittyvät lasten osallisuuteen sekä lasten ja aikuisten merkitysmailmojen kohtaamiseen. Jotta osallisuus saataisiin osaksi arkipäivää, siihen vaaditaan lasten, vanhempien ja työntekijöiden välistä yhteistyötä ja yhteen hiileen puhaltamista.

6.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tieteellinen tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa ja sen tulokset uskottavia vain, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Opinnäytetyötutkimus on pyritty toteuttamaan kokonaisuudessaan työn suunnitteluvaiheesta alkaen hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Tutkimuksen eettisyyteen kiinnitettiin erityistä huomiota, koska kyseessä on yhtä päiväkotia koskeva tutkimus. Paikkakunnan nimi, jossa tutkimus toteutettiin, päädyttiin pitämään salassa. Salassapitoon vedoten joitakin eettisiä pohdintoja ja näkökulmia on jätetty myös kirjaamatta lopulliseen opinnäytetyöhön.

Tutkimuksiin liittyy aina eettisiä ratkaisuja. Ihmistieteissä eettisten kysymysten eteen joudutaan tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa mainitaan yleensä tärkeimpinä eettisinä periaatteina informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset sekä yksityisyys. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta lisää tutkijan tarkka kuvailu tutkimuksen toteuttamisesta tutkimuksen kaikissa eri vaiheissa. Aineiston tuottamiseen liittyvät olosuhteet olisi muun muassa kuvattava selvästi ja totuudenmukaisesti. Esimerkiksi haastattelututkimuksissa kerrotaan olosuhteista ja paikoista, joissa aineistot kerättiin, samaten haastatteluihin käytetty aika,

mahdolliset häiriötekijät, virhetulkinnat ja tutkijan oma itsearviointi tilanteesta. (Hirsjärvi ym. 2009, 232; Hirsjärvi & Hurme 2000, 19–20.) Opinnäytetyössä on pyritty kuvailemaan mahdollisimman tarkasti opinnäytetyötutkimuksen eri vaiheita ja siihen liittyviä eri tekijöitä.

Opinnäytetyötutkimukseen mukaan valittu lapsijoukko, heidän vanhempansa ja tutkimuspäiväkodin henkilökunta muodostavat suhteellisen pienen otannan, minkä vuoksi en tee tutkimustulosten perusteella yleistyksiä. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 85) toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan pyritään esimerkiksi kuvaamaan jotain ilmiötä tai ymmärtämään jotain tiettyä toimintaa. Tämän opinnäytetyötutkimuksen tarkoituksena on kuvata aineistoanalyysin pohjalta lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia ja siihen liittyviä kehittämishaasteita päiväkodin kontekstissa.

Lupa tutkimukseen osallistumisesta kysyttiin lasten vanhemmilta ja jokaiselta lapselta itseltään ennen haastattelua. Ennen haastattelua lapsille kerrottiin mitä haastattelu tarkoittaa ja mitä lapselta odotettiin, tämän jälkeen lapselta kysyttiin haluaako hän osallistua haastatteluun. Suostumuksen vapaaehtoisuus onkin yksi tärkeä tutkimuseettinen ja lainsäädännöllinen vaatimus (Tutkitavien informointi 2016). Vanhemmille lähetettävä tutkimusta ja lapsen osallistumista koskeva kirje on valmisteltava huolellisesti ja lupa tutkimukseen osallistumisesta on syytä pyytää kirjallisesti (Ruoppila 1999, 32). Huolellinen informointi lisää tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä ja tutkittavan luottamusta siihen, että tutkimusaineistoja käsitellään vastuullisesti. Informaatio toimii dokumentaationa myös siitä, mitä on sovittu. Tutkittavalle on tärkeää kertoa myös se, että tutkimukseen osallistuminen on mahdollista keskeyttää missä vaiheessa tahansa tai palata tarvittaessa johonkin tiettyyn kohtaan. (Tutkitavien informointi 2016; King 2010, 113.) Opinnäytetyössä on pyritty huolelliseen ja asianmukaiseen informointiin läpi opinnäytetyötutkimusprosessin. Informointiin liittyvät dokumentit on liitetty opinnäytetyön liitteisiin. Vaikka vanhemmat ovat ensisijaisia tutkimusluvan myöntäjiä, niin aina kun lasta tutkitaan jossakin instituutiossa tai laitoksessa, kuten esimerkiksi päiväkodissa, tarvitaan lupa myös

hallinnon eri tasolta (Ruoppila 1999, 32). Tätä opinnäytetyötutkimusta varten tutkimuslupaa anottiin paikkakunnalta, jossa päiväkotit sijaitsee.

Anonyymiuteen kiinnitettiin huomiota läpi opinnäytetyöprojektin ja aineiston purkamisvaiheessa kaikki tutkimukseen osallistuneet henkilöt niin sanotusti koodattiin. Lasten teemahaastatteluihin osallistuneiden lasten henkilötiedot pysyvät salassa ja vanhempia ohjeistettiin vastaamaan kyselyyn anonyymisti, jolloin heidän anonymiteetti säilyy. Henkilökunta osallistui myös ryhmäkeskusteluihin anonyymisti. Opinnäytetyötutkimukseen mukaan lähteville henkilöille luvattiin, että opinnäytetyötutkimuksen kautta tulleet tiedot ovat ehdottoman luottamuksellisia ja vastaajien henkilötiedot pysyvät salassa. Huolellinen dokumentaatio aineiston keruuvaiheista sekä aineiston käsittelystä varmistaa tutkimuksen laadun (Aineistohallinnan suunnittelu 2015). Aineiston keruuvaiheita on pyritty kuvailemaan opinnäytetyössä vaihe vaiheelta. Tutkimusaineisto käsiteltiin ja säilytettiin huolellisesti ja opinnäytetyön valmistumisen jälkeen tutkimusaineisto hävitetään asianmukaisesti.

Kun tiedonkeruu-, analysointi- ja tulkintamenetelmiä valitaan, tulee kirjata myös valinnan syyt ja perustelut (Kananen 2014, 153). Opinnäytetyötutkimukseen valittuja aineistonkeruu- ja analysointimenetelmiä on pyritty perustelemaan opinnäytetyössä. Opinnäytetyöprosessin aikana pohdittiin kriittisesti muun muassa myös sitä, olisiko sillä ollut vaikutusta lopputulokseen, jos lasten kanssa työskennellessä olisi käyttänyt jotain muuta lapsilähtöisempää aineistonkeruumenetelmää teemahaastattelun sijaan. Lapsia osallistui haastatteluihin kahdesta eri ryhmästä, jonka vaikutusta tutkimustuloksiin pohdittiin myös opinnäytetyöprosessin aikana. On tärkeää muistaa, että lapset eroavat hyvin paljon siinä, miten he ymmärtävät tutkimustilanteen ja mitä heiltä odotetaan, lapset saattavat yrittää olla aikuiselle myös mieliksi ja eri tavoin ennakoida sitä, mitä aikuinen häneltä toivoo (Ruoppila 1999, 39). Tulosten luotettavuuteen liittyen pohdittiin sitä, miten lapset ovat ymmärtäneet käsiteltävän asian ja miten totuudenmukaisesti lapset ovat vastanneet haastattelun kysymyksiin ja tämä nousi puheenaiheeksi myös henkilökunnan ryhmähaastatteluissa.

Opinnäytteiden aineistojen kokoa ei tule pitää opinnäytteen merkittävimpänä kriteerinä, mutta siitä on syytä keskustella ja siihen on hyvä kiinnittää huomiota (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Opinnäytetyöprosessin aikana pohdittiin aineiston riittävyttä ja sitä, miten vanhempia olisi saanut aktivoitua osallistumaan opinnäytetyötutkimukseen. Vanhemmat antoivat ensin suostumuksensa siihen, että heidän lapsensa saavat osallistua opinnäytetyötutkimukseen, mutta omalta osaltaan he eivät halunneet tätä mahdollisuutta kuitenkaan hyödyntää. Vanhempien palauttamien kyselyiden niukkaan määrään vaikuttavia syitä ja tekijöitä on varmasti lukuisia. Vaikka vanhemmilla oli mahdollisuus vastata kyselyyn nimettömästi, se ei tuntunut kuitenkaan vaikuttavan asiaan, koska yli puolet vanhemmista jätti vastaamatta. Perheiden hektinen arki on varmasti vaikuttanut palautuneiden vastausten määrään, mutta herää myös kysymys, onko osallisuuden teema käsitteenä vielä kuitenkin niin vieras ja kaukainen, ettei asiaan osata ottaa kantaa. Opinnäytetyötutkimus herättelee myös pohtimaan sitä, millä keinoin vanhempia saisi houkuteltua osallisuuteen päivähoidon arjessa.

Koska vanhemmilta kerätty aineisto jäi niukaksi, päädyttiin kuulemaan myös päiväkodin henkilöstön näkemyksiä lasten ja vanhempien osallisuuden teemasta. Henkilökunta toi opinnäytetyötutkimukseen laajemman näkökulman osallisuuden teemaan liittyen, joka osaltaan vaikutti opinnäytetyötutkimuksen kokonaisuuteen. Ryhmähaastatteluihin liittyen pohdittiin sitä, olisiko sillä ollut vaikutusta ryhmäkeskustelun luonteeseen, jos koko henkilökunta olisi ollut samassa ryhmäkeskustelussa. Henkilökunta sai mahdollisuuden kuulla opinnäytetyön tutkimustuloksista ja tulla kuulluksi kahdessa ryhmähaastattelussa. Henkilökunta osallistui ryhmähaastatteluihin sen mukaan, miten pääsivät irtautumaan omasta työstään. Vanhempien palauttamien kyselyiden pohjalta nousi ryhmäkeskustelussa puheenaiheeksi se, ovatko kriittisemmät palautteet jääneet jostain syystä palauttamatta, koska vastaukset olivat niin myönteisiä.

Tekijänoikeuksiin liittyviin asioihin kiinnitettiin myös tarkkaa huomiota opinnäytetyöprosessin aikana. Aineiston tekijöiden määritteleväminen on tärkeää, sillä arkistoidun aineiston jatkokäyttäjät viittaavat omissa tutkimuksissaan aineis-

toon ja sen tekijöihin (Aineistohallinnan suunnittelu 2015.) Turjan (2016) osallisuutta avaavan mallin liittämistä opinnäytetyöhön kysyttiin lupa sähköpostitse Turjalta itseltään. Shierin (2001) osallisuuden tasomallin liittämistä kysyttiin lupa sähköpostitse Kankaalta (ent. Leinonen), koska hän on tehnyt kyseiseen tasomalliin kuvatekstien käännöksen. Kangas (ent. Leinonen) (2010) on julkaissut kyseisen tasomallin omassa gradussaan. Jokaiselta vanhemmalta ja lapselta itseltään kysyttiin myös lupaa lapsen tekemän piirustuksen julkaisemiseen valmiissa opinnäytetyössä.

6.4 Jatkotutkimusaiheita

Tämän opinnäytetyötutkimuksen pohjalta lasten ja vanhempien osallisuuden tutkimista voisi laajentaa ottamalla mukaan useampia päivähoitoyksikköjä eri paikkakunnilta ja tutkimusaineistoa voisi kerätä myös eri-ikäisiltä lapsilta. Jatkotutkimusaiheena näkisin tärkeäksi tutkia myös erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen ja perheen osallisuutta päivähoidon kontekstissa. Ajankoh- taisena jatkotutkimusaiheena näkisin tutkia myös sitä, miten esimerkiksi maa- hanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden osallisuus näyttäytyy ja toteutuu suomalaisessa varhaiskasvatuksessa.

Nyky-yhteiskunnan ja teknologian luomat mahdollisuudet on myös tärkeää tiedostaa ja ottaa huomioon osana varhaiskasvatusta. Olisi tärkeää, että lap- set saisivat opastusta ja mediakasvatusta jo varhaiskasvatuksessa, koska media antaa osaltaan myös paljon mahdollisuuksia. Mielenkiintoisena jatko- tutkimusaiheena näkisin lähteä selvittämään sitä, voisiko mediakasvatuksen kautta löytyä erilaisia työskentelymenetelmiä ja mahdollisuuksia lasten ja van- hempien osallisuuden lisäämiseksi ja kehittämiseksi.

Lähteet

- Aineistohallinnan suunnittelu. 2015. Osio Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston Internet-sivuilla. Viitattu 26.3.2016.
<http://www.fsd.uta.fi/aineistohallinta/fi/aineistohallinnan-suunnittelu.html#2-oikeudet>
- Akola, S. 2007. Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos. Viitattu 24.3.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/18213>
- Alderson, P. & John, M. 2008. Young children`s rights. Exploring beliefs, principles and practice. 2. p. London: Jessica Kingsley.
- Alvoittu, H. & Viitanen, J. 2015. ”En mä kuitenkaan mitään kauheen korkeeta arvosanaa antais”: Vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutuminen vuoropäiväkotien kasvatusyhteistyössä. Opinnäytetyö, ylempi AMK. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen. Viitattu 11.3.2016.
<http://theseus32-kk.lib.helsinki.fi/handle/10024/96299>
- Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A. 1999. Beyond Quality in Early Childhood Education and Care. Postmodern Perspectives. London: Falmer Press.
- Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Toim. P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa. Jyväskylä: PS-kustannus, 75–96.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Hakomäki, H. 2005. Tarinasäveltäminen – uusi musiikkiterapian malli ja käytännöt. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Viitattu 7.3.2016.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/9973>
- Hart, R. A. 1999. Children´s participation. The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care. London: Earthscan.
- Hart, R. 1992. Children´s participation: from tokenism to citizenship. UNICEF International Child Development Centre. Viitattu 24.2.2016.
http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. 2014. Esipuhe. Teoksessa Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Toim. J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo & J. Leinonen. Tampere: Suomen varhaiskasvatus, 3–5.
- Heinonen, H. & Kuikka, M. 2013. Lapsen oikeuksien toteutuminen nyky-yhteiskunnassa. Teoksessa Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten

hyvinvoinnille. Toim. P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa. Jyväskylä: PS-kustannus, 197–227.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Jyväskylä: Tammi.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. M. Bardy. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karlsson, L. 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Karlsson, L. 2006. Lapsitiedosta lasten omaan tietoon ja kulttuuriin. Julkaisussa Lapset kertovat. Toim. L. Karlsson. Työpapereita 9/2006. Helsinki: Stakes, 7–17.

Karlsson, L. 2001. Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. 2. korj. p. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, kasvatuspsykologia. Helsinki: Edita.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Helsinki: Stakes.

Kataja, E. 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Toim. J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo & J. Leinonen. Tampere: Suomen varhaiskasvatus, 56–79.

Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 14.3.2016.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13311#>

King, N. 2010. Research Ethics in Qualitative Research. Teoksessa Doing Qualitative Research in Psychology. A Practical Guide. M. A. Forrester. London: Sage, 98–118.

Kissanpäivät. 2015. Tunne- ja muistipeli päivähoito- ja ala-asteikäisille. Jyväskylä: Pesäpuu. <http://verkkokauppa.pesapuu.fi/tuote/47/kissanpaivat>

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2007. Arki lapsen kokemana – Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Väitöskirja. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

L 11.6.1999/731. Suomen Perustuslaki. Viitattu 4.12.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

L 1973/36. Varhaiskasvatustutkimuslaki. Viitattu 25.2.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Laakso, M-L. & Turja, L. 2016. Lapsen osallisuus ja kuuleminen varhaiskasvatuksessa. Hyvä alku-tapahtuma. Jyväskylä. Luento 17.2.2016.

Laakso, M-L. & Turja, L. 2011. Tarinataikurituokiot – menetelmä ylivilkkaiden ja haastavasti käyttäytyvien lasten kokemusten kuulemiseen osana kuntoutuskäytäntöä. Teoksessa Suojeltu lapsuus? Raportti lapsuudentutkimuksen päiviltä 2011, 77–79. Toim. E. Aalto, M. Alasuutari, T. Heino, T. Lamponen & N. Rutanen. Tampere: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 4.3.2016.
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80287/f951bd08-5834-4fc2-a938-c13f2829ac86.pdf?sequence=1>

Lapsen oikeuksien sopimus. 2015. Unicefin Internet-sivu. Viitattu 2.9.2015.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Lapsen osallisuus. 2015. Artikkelit Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Internet-sivuilla. Viitattu 28.8.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Lehtomäki, M. 2013. Lasten tarinoita vuorohoitokontekstissa. Tulkintoja turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksista. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos. Viitattu 4.3.2016.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/41542>

Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa. N.d. Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan kehittämisskeskuksen Internet-sivu. Viitattu 29.3.2016. http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/leikki_ja_leikilliset_oppimisymparistot

Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Toim. J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo & J. Leinonen. Tampere: Suomen varhaiskasvatus, 16–40.

Leinonen, J. 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa: Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Pro gradu. Helsingin yliopisto, Opettajankoulutuslaitos. Viitattu 21.3.2016.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/23778>

Löytöretkellä osallisuuteen - Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. 2011. Toim. A-R. Mäkitalo, S. Nevanen, M. Ojala, S. Tast, T. Venninen & B. Vilpas. Soccan ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja nro 26, 2011. Viitattu 16.2.2016.

http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella_osallisuuteen_kehittamista_ja_tutkimista_paivakodin_arjessa_II.pdf

Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uud. p. Helsinki: International Methelp.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. 3. p. Helsinki: Pedatieto.

Osallisuus 2016. Artikkelit Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Internet-sivuilla. Viitattu 10.3.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Väitöskirja. Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta. Helsinki: Talentum.

Perheet 24/7. N.d. Lasten sosio-emotionaalinen hyvinvointi ja perheen arki 24/7 taloudessa. Jyväskylän ammattikorkeakoulun tutkimushanke Perheet 24/7 (2011–2014). Viitattu 15.3.2016.

<http://www.jamk.fi/fi/tutkimus-ja-kehitys/projektit/perheet-24/etusivu/>

Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Helsinki: Kuunnelkaa meitä – Lasten osallisuushanke 2006–2007/ Mun vuoro – Lasten osallisuushanke 2009–2011.

Punch, S. 2002. Research with children: The same or different from research with adults. *Childhood* 9, 3, 321–341. Viitattu 18.3.2016.

<http://dreamscanbe.org/Research%20Page%20Docs/Punch%20-%20research%20with%20children.pdf>

Ruoppila, I. 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Toim. I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala. Jyväskylä: Gummerus, 26–51.

Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. 2001. Children's conceptions of participation and influence in pre-school: a perspective on pedagogical quality. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 2, 2. Viitattu 14.3.2016.

<http://cie.sagepub.com/content/2/2/169.full.pdf+html>

Shier, H. 2001. Pathways to participation. Openings, opportunities and obligations. *Children and Society* 15, 107–117. Viitattu 16.3.2016.

http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf

Stenvall, E. 2013. Osallistu, osallista, ole osallinen – mistä oikein on kyse? *Alue ja ympäristö-lehti*, 42, 1, 75–76. Viitattu 2.3.2016.

http://www.ays.fi/aluejaymparisto/pdf/aluejaymp_2013_1_s75-76.pdf

Stenvall, E. & Seppälä U. 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pää-
kaupunkiseudun päiväkodeissa. Soccan ja Heikki Waris-instituution työpape-
reita 2008:1. Viitattu 14.3.2016.
[http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodis
sa.pdf](http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodis
sa.pdf)

Siren-Tiusanen, H. 2004. Leikki ja oppiminen. Julkaisussa Leikin aika. Lasten-
tarhanopettajaliitto. Viitattu 2.3.2016. <http://www.lastentarha.fi/cs/Itol/Esitteet>

Tapaustutkimus. 2015. Artikkelijyväskylän yliopiston KOPPA-
oppimateriaaleissa. Viitattu 24.3.2016.
[https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimuss
trategiat/tapaustutkimus](https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimuss
trategiat/tapaustutkimus)

Tasa-arvo on perusoikeus. 2016. Artikkelijyväskylän yliopiston KOPPA-
koulutussivusto. Viitattu 22.2.2016. [http://www.tasa-
arvoinenvarhaiskasvatus.fi/mina-ja-kulttuuri/tasa-arvo-on-perusoikeus/](http://www.tasa-
arvoinenvarhaiskasvatus.fi/mina-ja-kulttuuri/tasa-arvo-on-perusoikeus/)

Teemoittelu. 2015. Artikkelijyväskylän yliopiston KOPPA-oppimateriaaleissa.
Viitattu 28.8.2015.
[https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-
analyysimenetelmat/teemoittelu](https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-
analyysimenetelmat/teemoittelu)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5.
uud. p. Jyväskylä: Tammi.

Turja, L. 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Varhais-
kasvatuksen käsikirja. 3.päivitetty painos. Toim. E. Hujala & L. Turja. Jyväsky-
lä: PS-kustannus, 41–54.

Turja, L. 2011. Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Var-
haiskasvatus tänään. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti, Toukokuu
2011, 1-15. Viitattu 11.3.2016. [http://www.peda.net/img/lehti/facei/Turja-
toukokuu2011.pdf](http://www.peda.net/img/lehti/facei/Turja-
toukokuu2011.pdf)

Turja, L. 2007. Lasten osallisuus kasvatustyön suunnittelussa ja kehittämis-
sä. Teoksessa Erilainen oppija – yhteiseen kouluun. Toim. O. Ikonen & P. Vir-
tanen. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–196.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen
loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 22.2.2016.
http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkittavien informointi. 2016. Osio Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston Inter-
net-sivuilla. Viitattu 22.3.2016.
<http://www.fsd.uta.fi/aineistohallinta/fi/tutkittavien-informointi.html>

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauk-
sista 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Viitattu 2.9.2015.
<https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/113591/kasvatus.pdf?sequence=1>

Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2016. Toim. E. Hujala & L. Turja. 3. päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Varhaiskasvatuksen käsikirjan työkirja. 2014. Toim. E. Hujala, L. Turja, J. Elo & P. Roos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Varhaiskasvatuslaki. 2016. Artikkelin Opetusalan ammattijärjestön Internet-sivuilla. Viitattu 22.2.2016.
<http://www.oaj.fi/cs/oaj/varhaiskasvatuslaki?resolvetemplatefordevice=true>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Oppaita 56. Helsinki: Stakes. Viitattu 28.8.2015.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

VASU2017 – varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistaminen. N.d. Viitattu 24.3.2016. www.oph.fi/vasu2017

Veijonen, H. 2013. ”Hellyydel ei ketään pilata!” Työntekijöiden hyvät kasvatustuorovaikutuskäytännöt tukemassa lapsen hyvinvointia vuorohoidossa. Opin- näytetyö, ylempi AMK. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutus- ohjelma, perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen. Viitattu 26.8.2015. <http://www.theseus.fi/handle/10024/69095>

Venninen, T., Leinonen, J. & Ojala, M. 2010. ”Parasta on, kun yhteinen koke- mus siirtyy jaetuksi iloksi.” Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväko- deissa. Tutkimusraportti. Työpapereita 2010: 3. Helsinki: Socca. Viitattu 22.3.2016.
http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf

Venninen, T., Leinonen, J., Lipponen, L. & Ojala, M. 2014. Supporting Chil- dren's Participation in Finnish Child Care Centers. Early Childhood Education Journal 42, 3, 211–218. Viitattu 24.3.2016.
<http://link.springer.com/article/10.1007/s10643-013-0590-9?no-access=true>

Venninen, T., Leinonen, J., Rautavaara-Hämäläinen, M. & Purola, K. 2011. ”Lähes aina haettaessa sanotaan, että ihan ok päivä – mitä se lopulta tarkoit- taa? : lasten vanhempien ja henkilökunnan osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Työpapereita 2011:2. Helsinki: Socca. Viitattu 4.3.2016.
http://www.socca.fi/files/1618/Lasten_vanhempien_ja_henkilokunnan_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2011.pdf

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Väi- töskirja. Itä-Suomen yliopisto, filosofinen tiedekunta. Viitattu 18.2.2016.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/

Vuorisalo, M. 2013. Lasten kentät ja pääomat. Osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Viitattu 4.3.2016.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/41398>

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupakirje

TUTKIMUSLUPAKIRJE 9/2015

Hei lapsen vanhempi/hooltaja

Olen Hanna Karhila, lastentarhanopettaja (xxxxxxxxxx ryhmästä, xxxxxxxx päiväkodista). Tällä hetkellä hoidan omaa poikaani hoitovapaalla ollessani. Opiskelen Jyväskylän ammattikorkeakoulussa ylempää ammattikorkeakoulututkintoa Perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämisen koulutusohjelmassa. Opinnot ovat nyt loppusuoralla ja **tarkoitukseni on tehdä opinnäytetyönä tutkimus lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksista päiväkodissa.**

Tarkoituksena on **haastatella viisivuotiaita (v.2010 syntyneitä) lapsia osallisuuden kokemuksista**, haastatteluhetken sisältyy myös pieni **piirustustehtävä**. Käytän lasten haastatteluissa työskentelyn tukena Kissanpäivät-kissakortteja (Pesäpuu ry). Haastattelut toteutetaan hoitopäivien aikana syksyllä 2015. Nauhoitan lasten haastattelut ja litteroin ne (kirjoitan haastattelujen nauhoitukset tekstiksi). Lisäksi tarkoituksena on tehdä **kysely tutkimukseen valittujen lasten vanhemmille/hooltajille anonymisti (nimettömästi)**. Vanhempien/hooltajien kyselyistä kokoan yhteenvedon. Käsittelen ja säilytän tämän tutkimusaineiston (haastattelut & kyselyt) huolellisesti opinnäytetyön valmistumiseen saakka, sen jälkeen tutkimusaineisto hävitetään asianmukaisesti. Tavoitteena on saada opinnäytetyö valmiiksi vuoden 2016 loppuun mennessä. Tutkimuksen kautta tulleet tiedot ovat ehdottoman luottamuksellisia ja vastaajien henkilötiedot pysyvät salassa (**yksittäisen lapsen tai vanhemman/hooltajan henkilöllisyys ei tule esille missään vaiheessa**).

Tämän tutkimuslupakirjeen liitteenä on suostumus tutkimukseen osallistumisesta, jossa kysyn teiltä **vanhemmilta/hooltajilta kirjallista lupaa lapsenne osallistumisesta opinnäytetyötutkimukseeni**. Samalla kysyn **lupaa julkaista lapsenne piirustuksen valmiissa opinnäytetyössäni**. **Kysyn myös jokaiselta lapselta itseltään** ennen haastattelua lupaa halukkuudesta osallistua tähän tutkimukseen ja lupaa julkaista piirustusta valmiissa opinnäytetyössäni. Palautathan suostumuksen kirjattuun päivämäärään mennessä päiväkodin henkilökunnalle.

Opinnäytetyötutkimukseni tavoitteena on saada tietoa lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksista, saattaa tietoa päivähoidon henkilöstölle ja hyödyntää saatua tietoa varhaiskasvatuksen kentällä päiväkotityön kehittämiseen. Kun opinnäytetyö valmistuu, se julkaistaan myös sähköisessä muodossa Internetissä (<https://www.theseus.fi/>).

Jos teillä herää kysyttävää tutkimukseeni liittyen, vastaan mielelläni kysymyksiinne.

Ystävällisin yhteistyöterveisin ja yhteistyöstä kiittäen _____

Hanna Karhila

Yhteystietoni ovat p.xxx-xxxxxxx, xxxxx@student.jamk.fi

**Liite 2. Vanhempien/hooltajien suostumus lapsen osallistumisesta opin-
näytetyötutkimukseen**

Vanhempien/hooltajien suostumus
lapsen osallistumisesta
opinnäytetyötutkimukseen syksyllä 2015

Palauta tämä suostumus _____ mennessä päiväkodin henkilö-
kunnalle, kiitos.

Lapsen nimi: _____

- ☐ Saa osallistua opinnäytetyötutkimukseen
- ☐ Ei saa osallistua opinnäytetyötutkimukseen

Lapseni piirtämään kuvaa/kuvia

- ☐ Saa käyttää opinnäytetyössä
- ☐ Ei saa käyttää opinnäytetyössä

Paikka, päivämäärä, vanhemman/hooltajan allekirjoitus ja nimenselven-
nys

Liite 3. Vanhempien/huoltajien kysely

Vanhempien/huoltajien kysely 9/2015

Jokaisella lapsella on oikeus tulla ymmärretyksi sekä kuulluksi ja heidän näkemyksensä tulee ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Kasvatuskumppanuudella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemisessa. Tämä edellyttää keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu sekä oman lapsensa tuntemus. Henkilöstöllä on koulutuksensa antama ammatillinen tieto ja osaaminen sekä vastuu kasvatuskumppanuuden ja tasavertaisen yhteistyön edellytysten luomisesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

Tällä kyselyllä kartoitan lasten ja vanhempien osallisuuteen liittyviä kokemuksia päivähoidon arjessa avointen kysymysten avulla.

Tarvittaessa voitte kirjoittaa myös paperin kääntöpuolelle.

**Palauta tämä kysely päiväkodilla olevaan ruskeaan laatikkoon
nimettömästi täytettynä, mukana olevaan pieneen kirjekuoreen suljettuna
syyskuun loppuun mennessä, kiitos!**

Kyselyyn vastasi ☐ äiti ☐ isä

☐ molemmat vanhemmat/huoltajat

Vanhemman osallisuus

1. Koetteko vanhempien osallisuuden tärkeäksi päivähoiton arjessa? Miksi?

2. Millä tavalla vanhempien osallisuus mielestänne päiväkodin arjessa toteutuu?
Mihin asioihin teillä on mahdollisuus vaikuttaa?

3. Oletteko tyytyväinen mahdollisuuksistanne vaikuttaa ja saada ääntänne kuuluviin? ☐ olen tyytyväinen ☐ en ole tyytyväinen ☐ en osaa sanoa
Miksi?

4. Mihin asioihin haluaisitte vaikuttaa? Miten?

Lapsen osallisuus

5. Koetteko lapsen osallisuuden ja kuulluksi tulemisen tärkeäksi päivähoiton arjessa? Miksi?

6. Onko lapsellanne mahdollisuus vaikuttaa ja kertoa mielipiteensä päiväkodin arjessa? Miten?

7. Oletteko tyytyväinen lapsenne tämän hetkisiin mahdollisuuksiin vaikuttaa?

☐ olen tyytyväinen ☐ en ole tyytyväinen ☐ en osaa sanoa

Miksi?

Lasten ja vanhempien osallisuus

8. Mitkä asiat vaikuttavat positiivisesti lasten ja vanhempien osallisuuden toteutumiseen?

9. Mitkä asiat luovat haasteita lasten ja vanhempien osallisuuden toteutumiseen?

10. Koetteko lasten ja vanhempien osallisuuden kehittämisen tärkeäksi asiaksi

päivähoiton arjessa? ☐ kyllä ☐ en

Miten lasten ja vanhempien osallisuus saataisiin kasvamaan entisestään, onko teillä ehdotuksia tai ajatuksia?

Kasvatuskumppanuus, lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja toiminnan suunnittelu

11. Kasvatuskumppanuudessa yhdistyvät lapselle kahden tärkeän tahon, vanhempien ja varhaiskasvatuksen kasvattajien tiedot ja kokemukset. Päivittäiset keskustelut ja kohtaamiset ovat tärkeitä hetkiä lasta tuotaessa ja hakiessa. Yhteydenpito lapseen liittyvissä asioissa, varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut (=vasukeskustelut) ja vanhempainillat ovat myös tärkeitä yhteistyön muotoja. Oletteko tyytyväisiä lapsenne päivähoitopaikassa toteutuvaan kasvatuskumppanuuteen? ☐ kyllä ☐ en

Peruste-

lut? _____

12. Lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman (=vasun) tavoitteena on lapsen yksilöllisyyden ja vanhempien näkemyksien huomioiminen toiminnan järjestämisessä. Miten te vanhempina arvioitte tämän hetkisiä vasukeskustelukäytäntöjä ja vasun toteutumista?

13. Pääsettekö vaikuttamaan päiväkodin toiminnan suunnitteluun? Miten haluaisitte vaikuttaa toiminnan suunnitteluun?

14. Sana on vapaa, onko teillä vielä mielessä jotain, mitä haluaisit sanoa lasten ja vanhemman osallisuuteen, kasvatuskumppanuuteen tai tähän tutkimukseen liittyen?

Lämmin kiitos käyttämästänne ajasta ja osallistumisesta opinnäytetyötutkimukseen! ☺

Liite 4. Tutkimuksen saatekirje

Tutkimuksen saatekirje 9/2015

Hei lapsen vanhempi/huoltaja

Kiitos kiinnostuksestanne opinnäytetyötutkimustani kohtaan lasten ja vanhempien osallisuuden liittyen. Opinnäytetyötutkimukseni kautta haluan selvittää lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia päiväkodin arjessa. Opinnäytetyötutkimukseni tavoitteena on saada tietoa lasten ja vanhempien osallisuuden kokemuksista, saattaa tietoa päivähoidon henkilöstölle ja hyödyntää saatua tietoa varhaiskasvatuksen kentällä päiväkotityön kehittämiseen. **Lähetän liitteenä vanhempien/hoitajien kyselyn. Palauta kysely nimettömästi täytettynä pienen kirjekuoreen suljettuna syyskuun loppuun mennessä päiväkodissa olevaan laatikoon.**

Tulen haastattelemaan lastanne hoitopäivän aikana päiväkodissa. Kerron lapselle, mitä lapsen osallisuus päiväkodissa tarkoittaa. Käytän haastattelun tukena Kissanpäivätkissakortteja (Pesäpuu ry), paperin alalaidassa ”Iloinen kissakortti”. Haastattelun kysymykset liittyvät lapsen omiin kokemuksiin päiväkodissa, kuten esimerkiksi mistä asioista lapsi saa päiväkodissa päättää tai mihin hänellä on mahdollisuus vaikuttaa. Nauhoitan haastattelun sanelukoneella. Lopuksi lapsi saa pienen piirustustehtävän.

Muistutuksena vielä, että osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista eikä se vaikuta millään lailla palveluun tai kohteluun päivähoidon asiakkaana. Tutkimuksen kautta tulleet tiedot ovat ehdottoman luottamuksellisia ja vastaajien henkilötiedot pysyvät salassa (yksittäisen lapsen tai vanhemman/hoitajan henkilöllisyys ei tule esille missään vaiheessa). Osallistuminen on myös mahdollista peruuttaa missä vaiheessa tahansa. Tulen kysymään myös lapselta itseltään lupaa halukkuudesta osallistua tähän tutkimukseen/haastatteluun ja lupaa julkaista hänen piirtämänsä piirustusta valmiissa opinnäytetyössäni ennen haastattelua.

Jos teillä herää kysyttävää tutkimukseeni liittyen, vastaan mielelläni kysymyksiinne.

Kiitos käyttämästänne ajasta, ystävällisin yhteistyöterveisin Hanna p.xxx-xxxxxxx

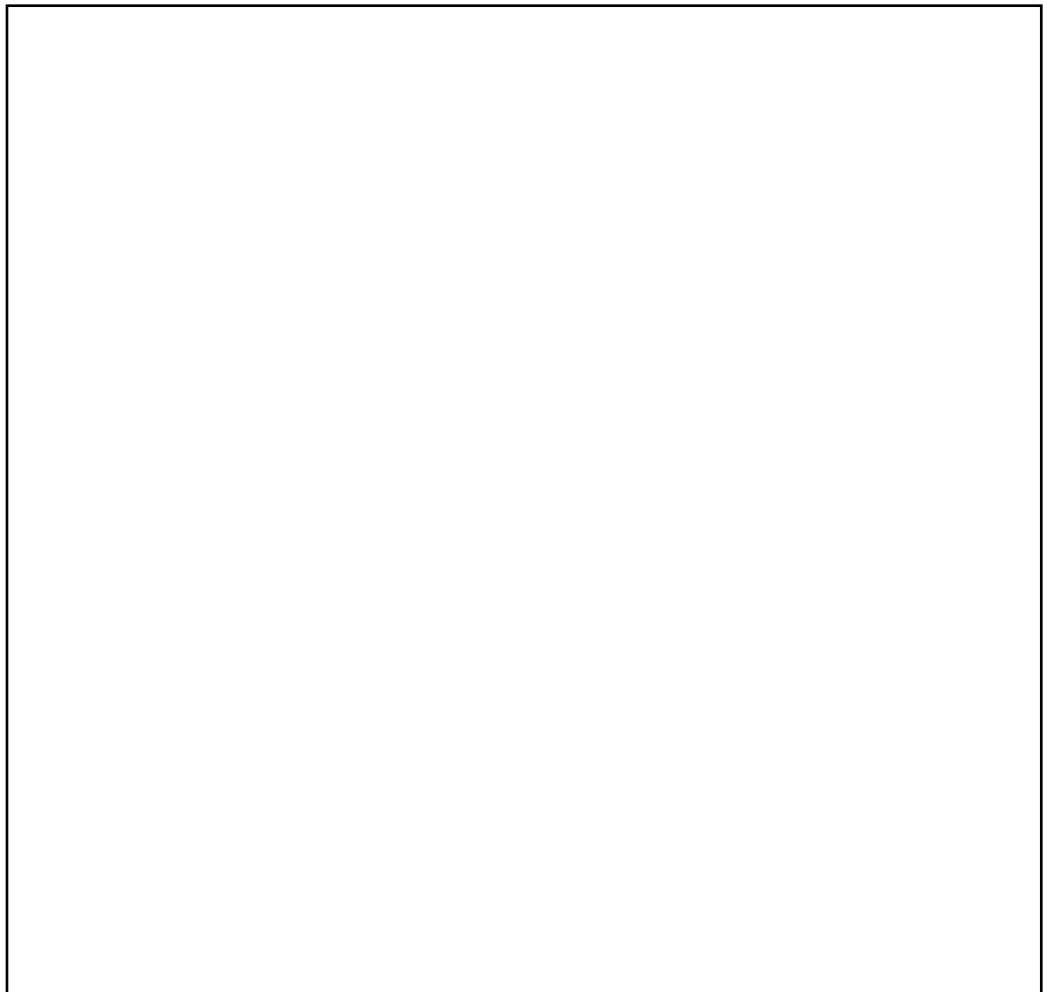

Iloinen

Liite 5. Lapsen suostumus osallistua opinnäytetyötutkimukseen**Lapsen oma suostumus osallistua opinnäytetyötutkimukseen 9/2015**

Minä _____ haluan osallistua
opinnäytetyötutkimukseen ja minua saa haastatella tutkimusta varten.

Piirrä alla olevaan laatikkoon oman kätesi kuva. 😊

Minun piirustusta/piirustuksiani

- ☐ saa käyttää opinnäytetyössä
- ☐ ei saa käyttää opinnäytetyössä

Pvm _____ 2015

Liite 6. Lasten teemahaastattelulomake

Lasten teemahaastattelu

Kysymysrunko haastatteluun:

Muistiinpanoja litteroinnin tueksi, hymiöiden tarkoituksena on havainnollistaa kissakorteista näitä tunnetiloja.

Lapsen nimi: _____

ALOITUSKYSYMYKSET

Millä mielellä olet tullut tänään hoitoon

☐ 😊 tyytyväinen ☐ ☹️ pettynyt ☐ :o hämmästynyt ☐ :X kiukkuinen

Haluatko kertoa enemmän?

Miltä sinusta nyt tuntuu?

☐ 😊 tyytyväinen ☐ ☹️ pettynyt ☐ :o hämmästynyt ☐ :X kiukkuinen

Haluatko kertoa enemmän?

Tarvittaessa avaan kysymyksiä vielä sanallisesti. Jokaisen kysymyksen jälkeen lapsella on mahdollisuus kertoa enemmän niin halutessaan.

Lapsen mielipiteitä ja näkemyksiä päiväkodin arjesta

1. Mikä päiväkodissa on mukavaa? Miksi?

2. Mistä et pidä päiväkodissa? Miksi?

3. Oletko kertonut päiväkodin aikuisille, että et pidä...?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️ Miksi et?

4. Kun sinulla on asiaa aikuisille, niin kuunteleeko aikuinen sinua?

kyllä ☐ 😊

ei ☐ ☹️

5. Kerroit, että päiväkodissa on mukavaa _____

Saatko tehdä sitä tarpeeksi päivän aikana? (Miksi et?)

6. Saatko leikkiä omasta mielestäsi tarpeeksi päivän aikana?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️ Miksi et?

7. Saatko itse päättää kenen kanssa leikit?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Haluaisitko itse päättää kenen kanssa leikit?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️ Miksi et?

8. Tulevatko aikuiset mukaan leikkiin?

kyllä ☐ 😊

ei ☐ ☹️

Haluaisitko, että aikuiset leikkisivät lasten kanssa?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Miksi?

9. Saatko päättää, mitä leikit vapaan leikin aikana?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️ Haluaisitko päättää?

10. Osallistutko mielelläsi koko ryhmän yhteisille hetkille?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Miksi?

Lapsen kokemuksia osallisuudesta päiväkodissa ja vaikuttamismahdollisuuksista päiväkodin arjessa

11. Mistä asioista sinä saat päättää ja mihin saat vaikuttaa päiväkodissa?

Apukysymyksiä tarvittaessa:

Saatko ehdottaa, mitä yhteisillä hetkillä tehdään?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Saatko ehdottaa, mitä lauluja yhteisillä hetkillä lauletaan?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Saatko päättää kenen vieressä istut yhteisillä hetkillä?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Millaisiin asioihin saat vaikuttaa ulkoilutilanteissa?

Millaisiin asioihin saat vaikuttaa ruokailutilanteissa?

Saatko esimerkiksi päättää miten paljon syöt tai juot?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Onko asioita, joihin saat vaikuttaa nukkarissa (=nukkumishuoneessa) päiväunihetkellä?

12. Onko sinun mahdollista piirtää, maalata tai askarrella halutessasi?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Saatko päättää mikä tekemäsi askartelu tai muu työ laitetaan esille?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

13. Saatko kertoa mielipiteesi, mitä haluaisit, että päiväkodissa tehdään viikon aikana eri päivinä?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Haluaisitko kertoa mielipiteesi ja vaikuttaa mitä tehdään?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

14. Mistä asioista sinä haluaisit päättää päiväkodissa?

15. Mistä asioista aikuiset päättävät päiväkodissa?

Mitä mieltä sinä olet siitä? Pidätkö siitä vai et.

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

16. Oletteko jutelleet yhdessä aikuisten ja lasten kanssa yhteisistä säännöistä päiväkodissa?

kyllä ☐ 😊

ei ☐ ☹️

17. Oletko osallistunut päiväkodissa niin sanottuun lasten kokoukseen, jossa lapset saavat päättää päiväkodissa tapahtuvista asioista?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Haluaisitko osallistua?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️ Miksi?

18. Oletko saanut olla päättämässä mitä leluja tai muita välineitä (liikuntavälineitä, soittimia, kyniä yms) päiväkotiin pitäisi hankkia?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️

Haluaisitko kertoa mielipiteesi päiväkodin aikuisille?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️ Miksi et?

19. Kun aikuiset juttelevat asioistasi (vasukeskustelussa) niin haluaisitko olla myös itse kertomassa asioistasi, taidoistasi ja mielipiteistäsi vanhemillesi ja päiväkodin aikuisille?

kyllä ☐ 😊

en ☐ ☹️ Miksi?

20. Haluatko kertoa vielä jotain muuta tähän liittyvää?

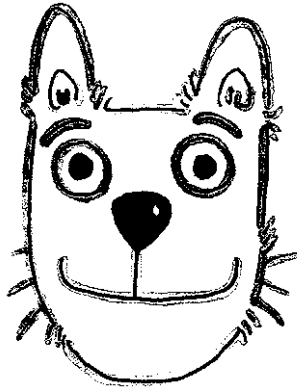
LOPUKSI

Kiitos kun vastasit kysymyksiini. Nyt saat piirtää kuvan siitä, mikä sinun mielestäsi on mukavaa päiväkodissa.

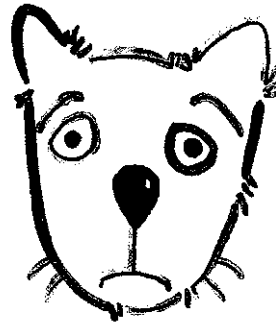
Kiitos, kun osallistuit tähän haastatteluun, saat kiitokseksi tutkimukseen osallistumisesta valita tarran.

Mukavaa päivän jatkoa ja terveisiä kotiin! 😊

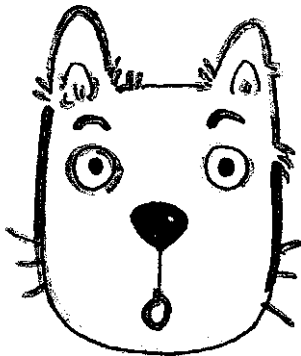
Liite 7. Kissanpäivät-kortteja (Pesäpuu ry)

Tyytyväinen

Pettynyt

Hämmästynyt

Kiukkuinen

Kissanpäivät-kortteja (Pesäpuu ry), jotka olivat käytössä lasten haastatteluis-
sa.

Liite 8. Tietoa henkilökunnalle ryhmähaastatteluista

Päiväkodin varhaiskasvatuksen henkilöstön ryhmähaastattelu
lasten ja vanhempien osallisuuden opinnäytetyötutkimukseen liittyen
ke 10.2.2016 klo 11.45–12.45 ja 12.45–13.45

Tulen esittämään yhteenvedon opinnäytetyötutkimukseni tuloksista päiväkodin varhaiskasvatuksen henkilöstölle kahdessa ryhmähaastattelussa keskiviikkona **10.2.2016 klo 11.45–12.45 ja 12.45–13.45**. Ryhmähaastattelun teemana on lasten ja vanhempien osallisuus päivähoidossa. Ryhmähaastattelun tarkoituksena on kerätä henkilökunnan ajatuksia ja näkökulmia lasten ja vanhempien osallisuuden teemaan liittyen. Henkilöstön ryhmähaastattelut ovat osa opinnäytetyöni tutkimusaineistoa. Nauhoitan ja litteroin haastattelut (kirjoitan haastattelujen nauhoitukset tekstiksi). Käsittelen ja säilytän tutkimusaineiston huolellisesti opinnäytetyön valmistumiseen saakka, sen jälkeen tutkimusaineisto hävitetään asianmukaisesti. Tutkimuksen kautta tulleet tiedot ovat ehdottoman luottamuksellisia ja vastaajien henkilötiedot pysyvät salassa.

Toimitan teille etukäteen osallisuuteen liittyviä kysymyksiä, joihin voitte halutessanne perehtyä jo ennen ryhmähaastattelua. Jos ette pääse osallistumaan kumpaankaan ryhmään, niin voitte myös kirjoittaa ajatuksia ja näkökulmia lasten ja vanhempien osallisuuteen liittyen liitteenä olevien kysymysten pohjalta nimettömästi 10.2.2016 mennessä.

Jos teillä herää kysyttävää tutkimukseeni liittyen, vastaan mielelläni kysymyksiinne.

Kiitos käyttämästänne ajasta, tapaamisiin.

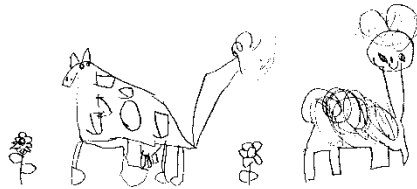
Ystävällisin yhteistyöterveisin Hanna Karhila p.xxx-xxxxxxx

Päiväkodin varhaiskasvatuksen henkilöstön ryhmähaastattelu 10.2.2016

1. Mitä lapsen osallisuus päivähoidossa mielestäsi tarkoittaa?
2. Pidätkö tärkeänä lapsen osallisuutta päivähoidon arjessa? Miksi?
3. Miten lapsen osallisuus näkyy konkreettisesti tämän päiväkodin arjessa?
4. Millaisia ajatuksia lasten haastatteluiden tutkimustulokset herättävät?
5. Nousiko lasten haastatteluiden yhteenvedosta uusia kehittämisenäkökulmia päiväkotityöhön (osallisuuteen liittyen)?
6. Mitä vanhemman/huoltajan osallisuus päivähoidossa mielestäsi tarkoittaa?
7. Pidätkö tärkeänä vanhemman/huoltajan osallisuutta päivähoidon arjessa? Miksi?
8. Miten vanhemman/huoltajan osallisuus näkyy konkreettisesti tämän päiväkodin arjessa?
9. Millaisia ajatuksia vanhempien/huoltajien haastatteluiden tutkimustulokset herättävät?
10. Nousiko vanhempien/huoltajien kyselyiden yhteenvedosta uusia kehittämisenäkökulmia päiväkotityöhön (osallisuuteen liittyen)?

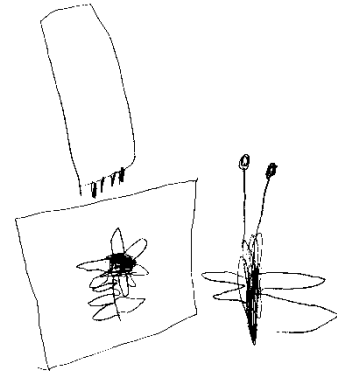
Liite 9. Lasten piirustuksia

Piirustustehtävä: Piirrä jotain, mikä päiväkodissa on mukavaa?

Eläinleikki (L1)

Kuvassa on lehmä ja lammas.

Piirtäminen (L6)

Kuvassa on moniteräinen kynä.

Keinuminen (L2)

Kuvassa on kaksi keinua.

Barbileikki (L4)

Kuvassa on barbin asuntoauto.